

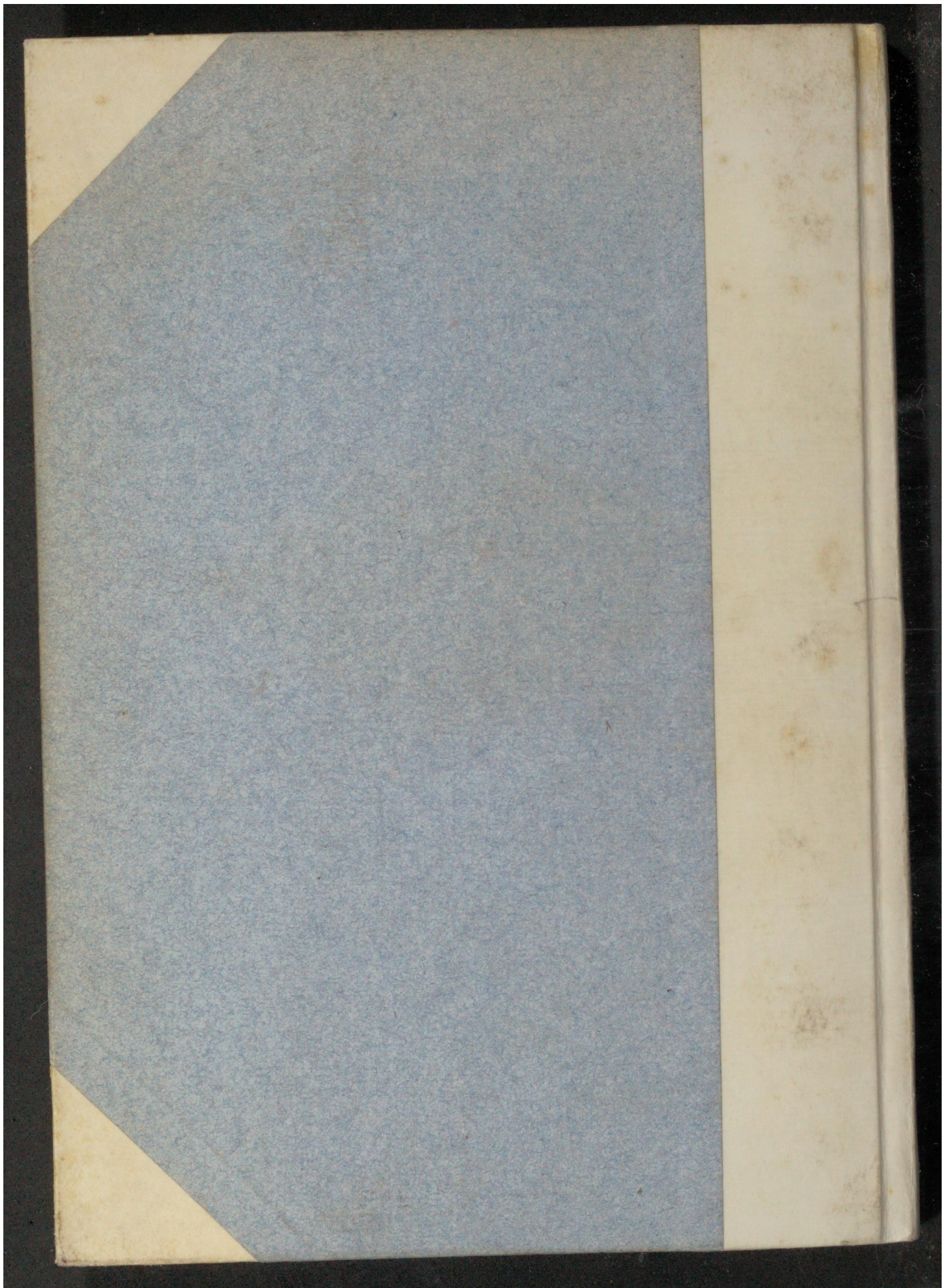
171

G

70

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
171 G 70

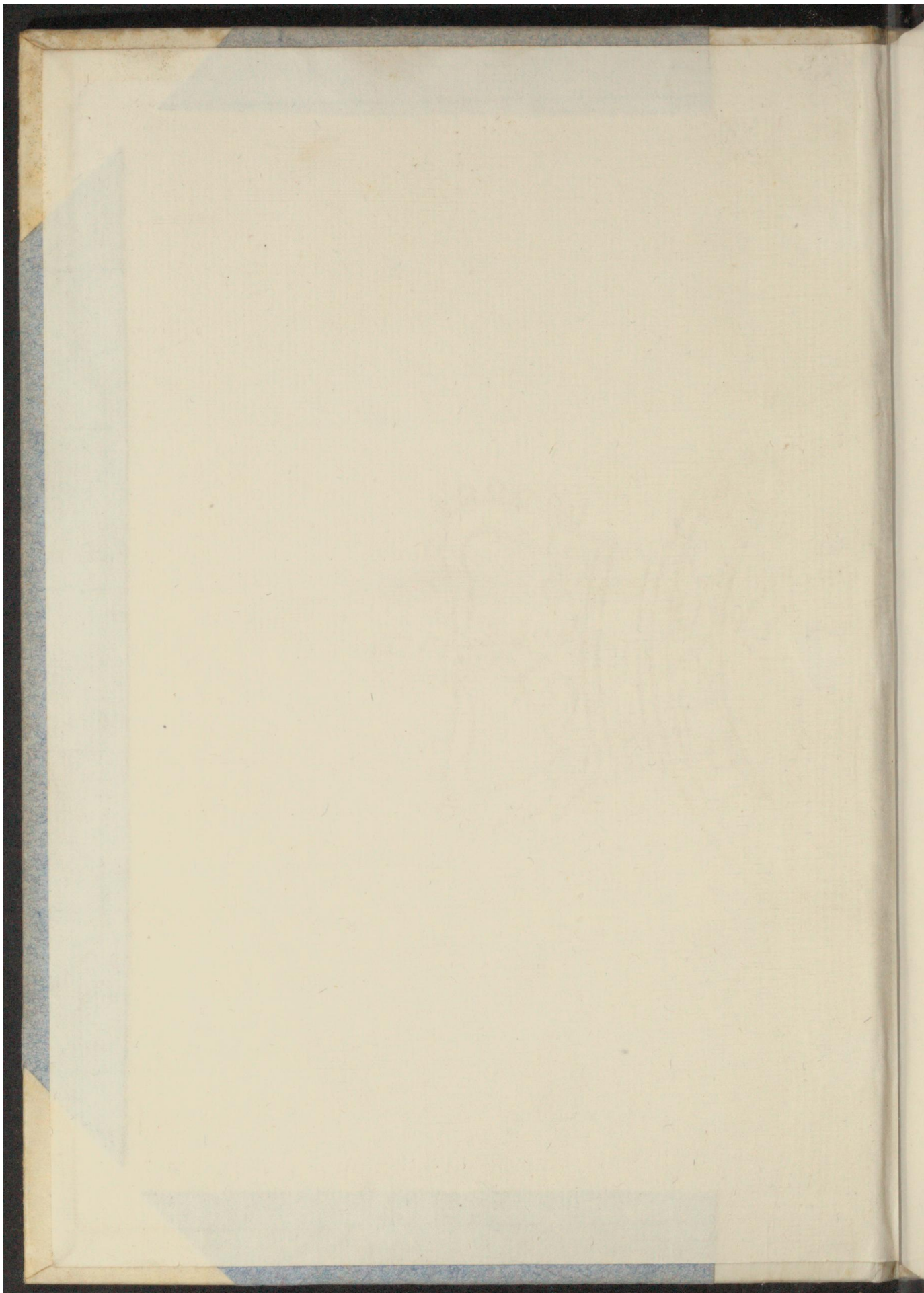
Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
171 G 70

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
171 G 70

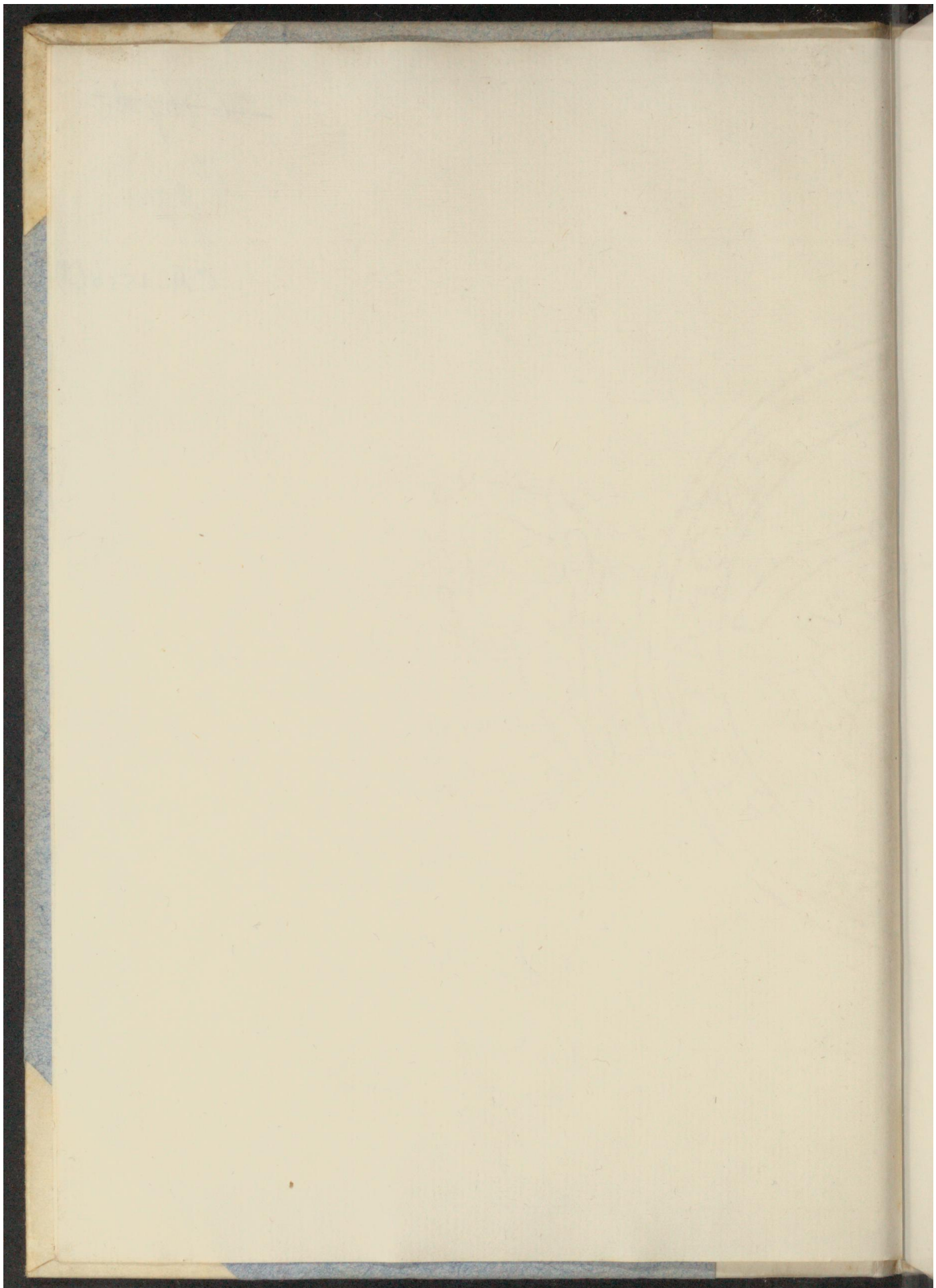
Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
171 G 70

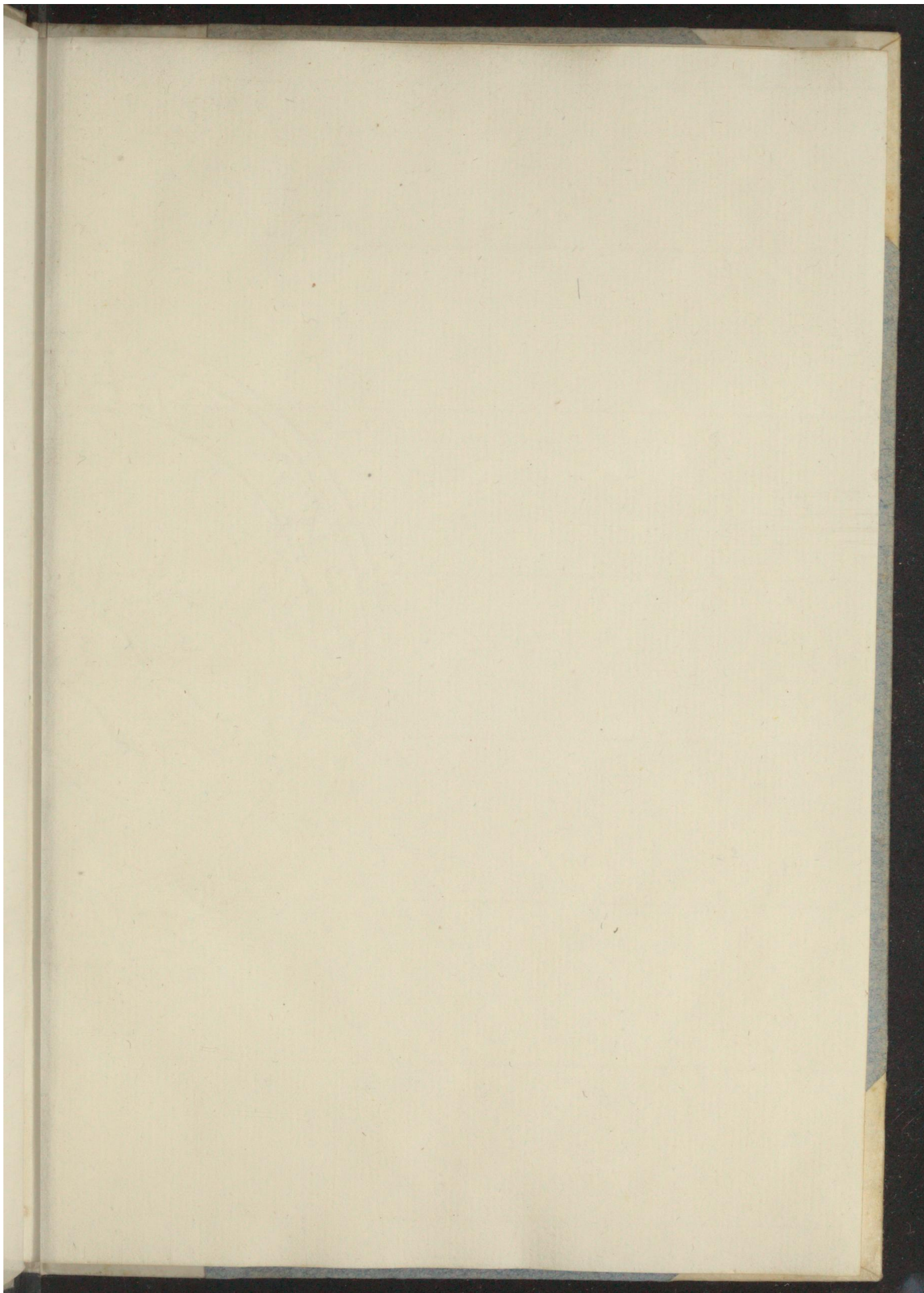

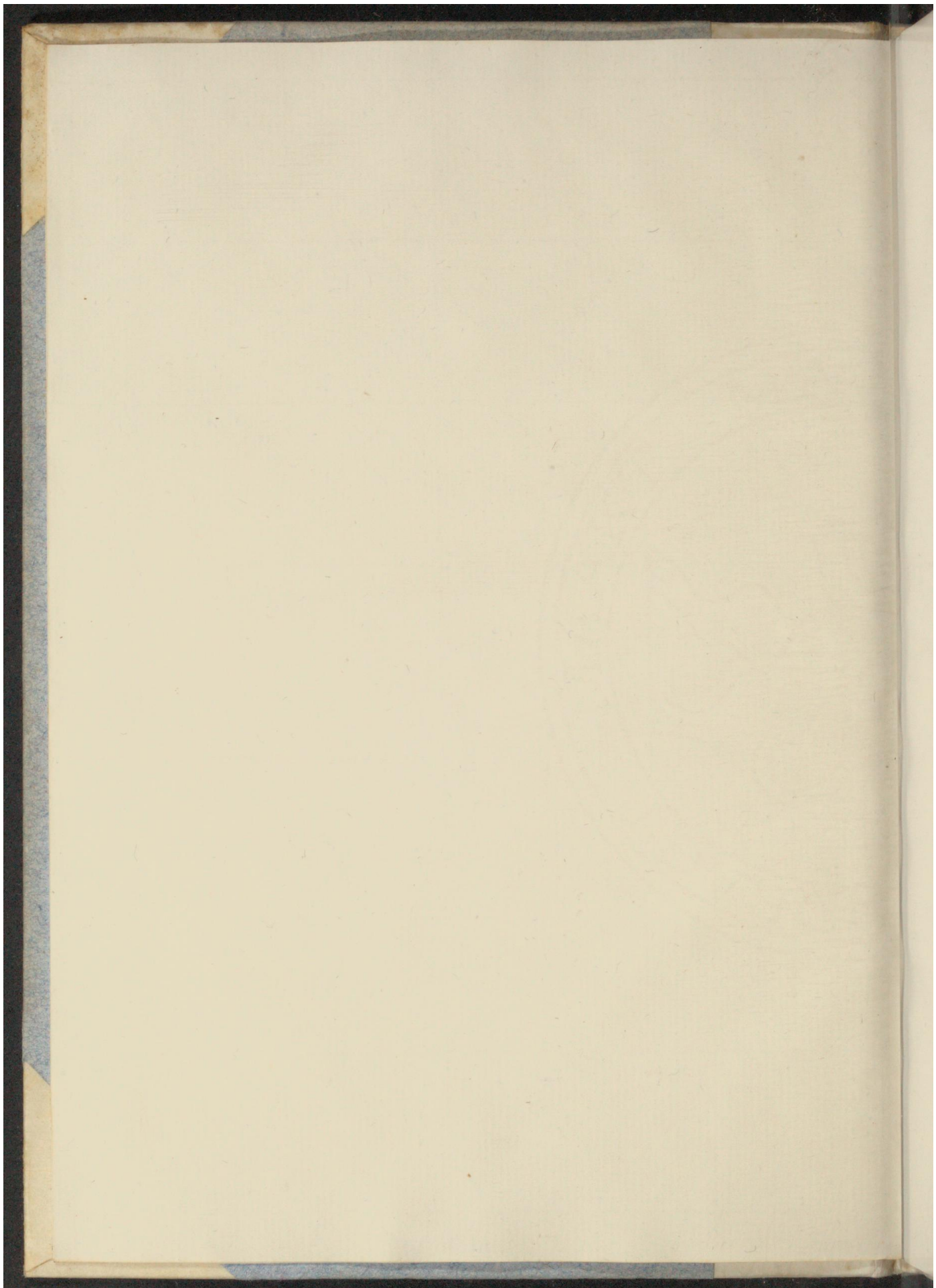
~~V 169 d~~

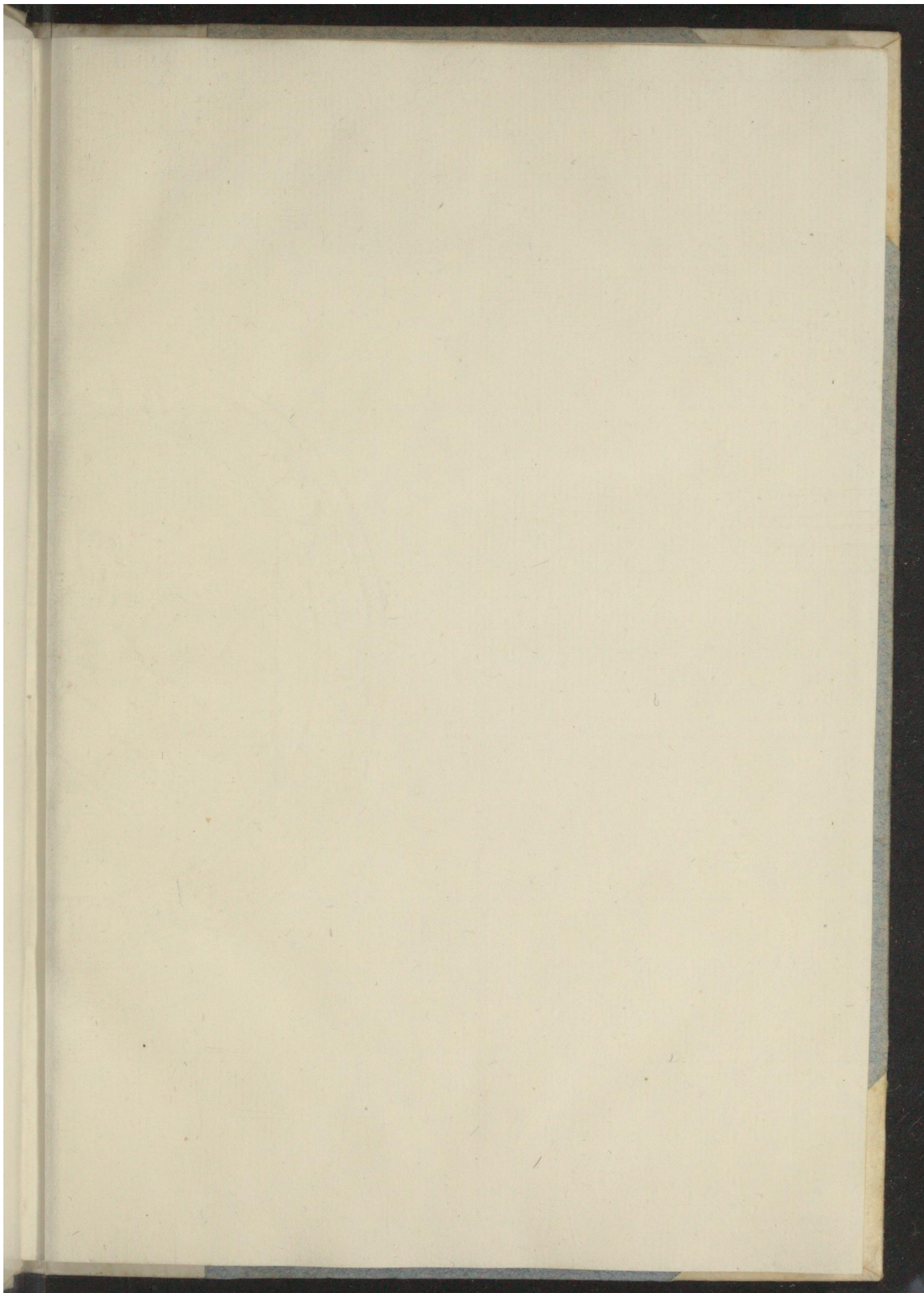
171
g 70.

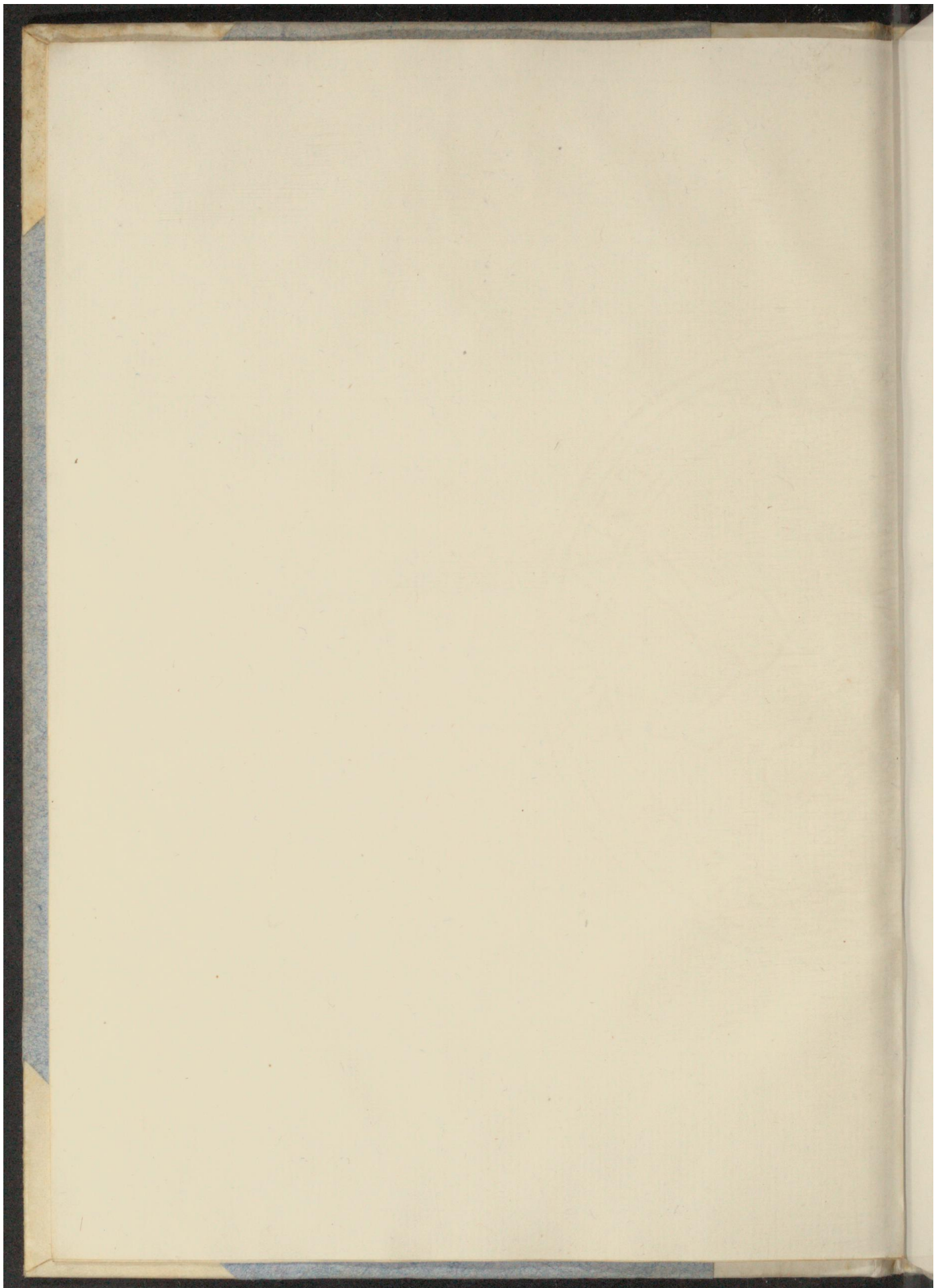
CA. 1516(III)

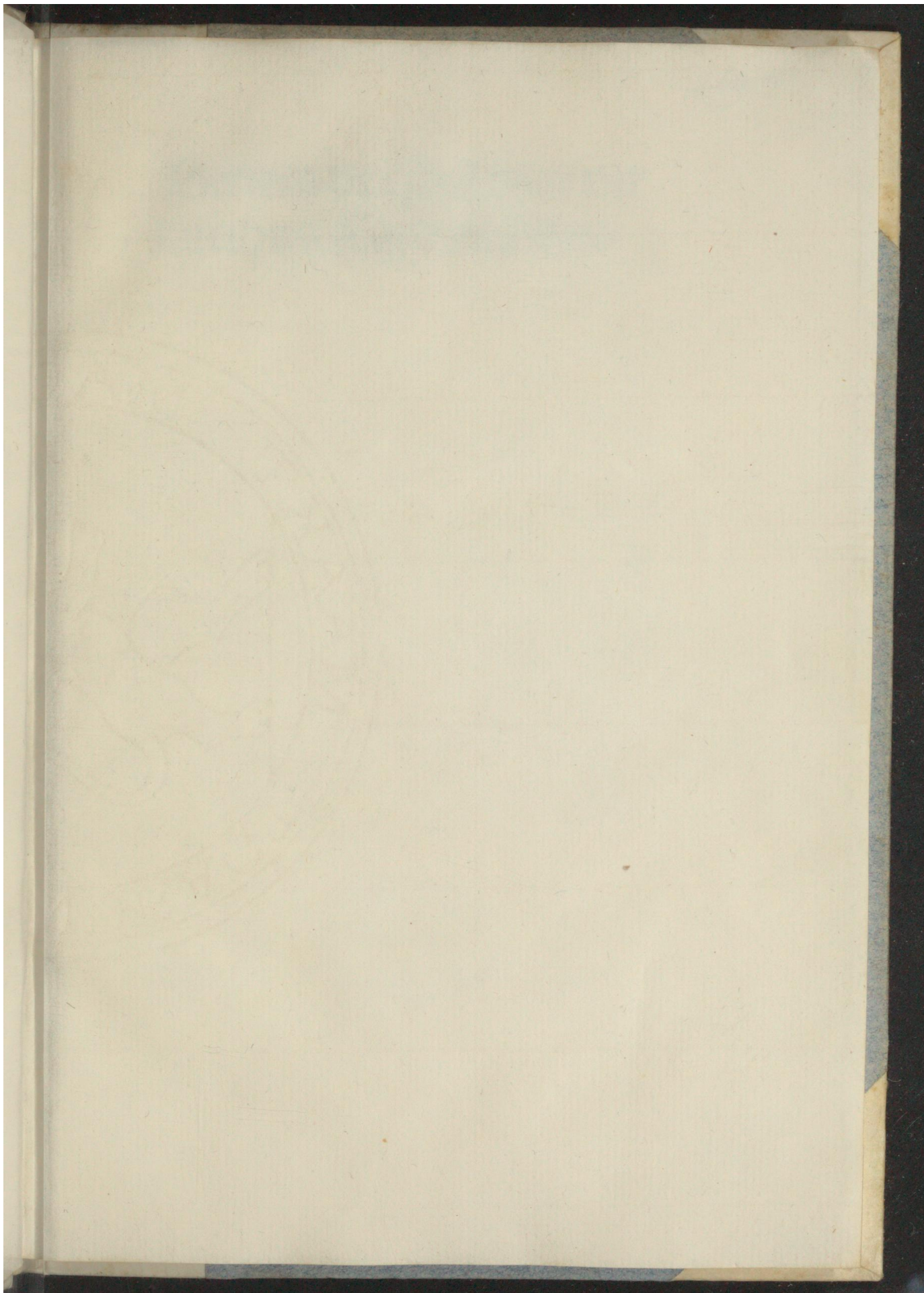

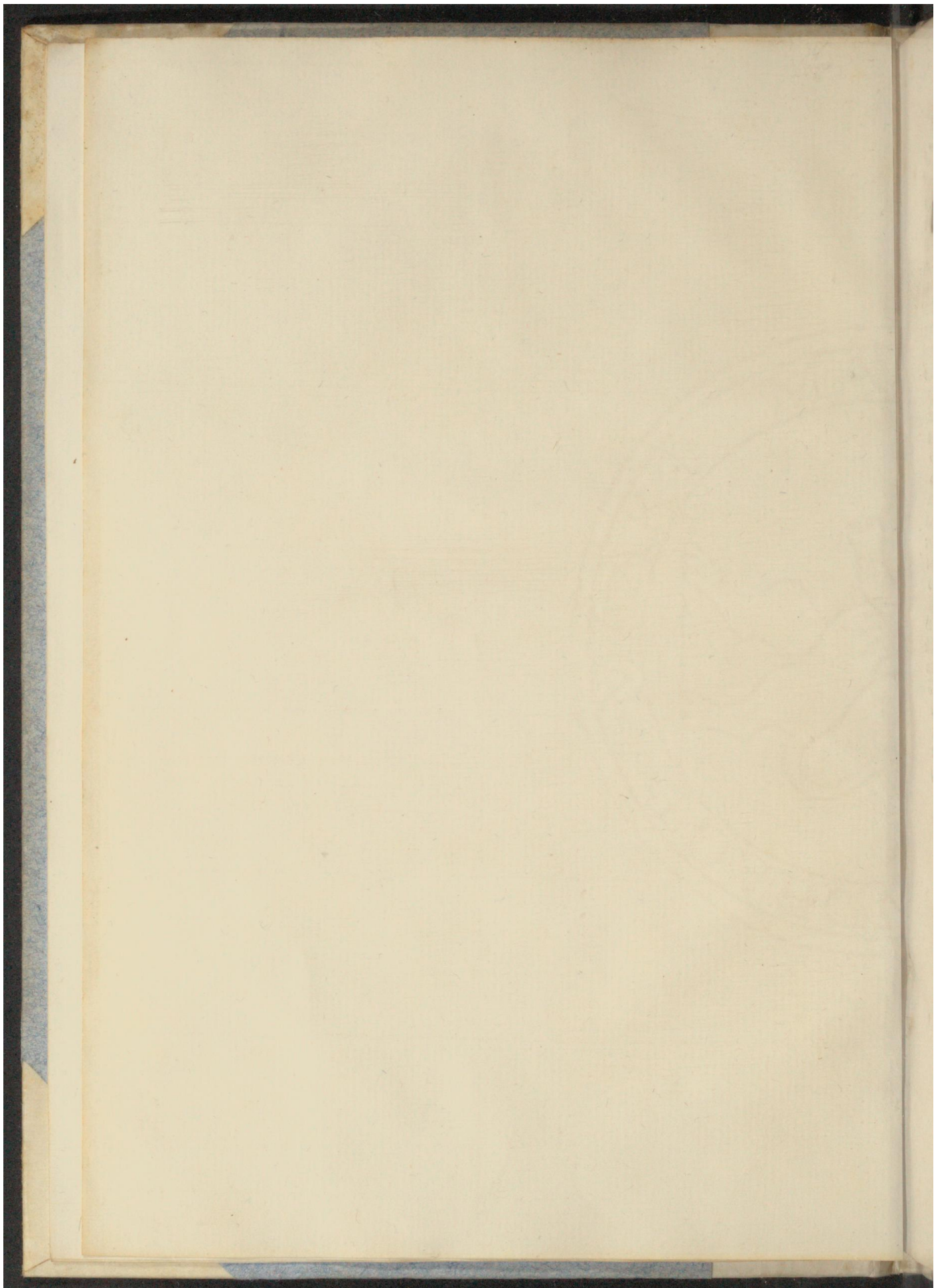

169 d

Seneca de quattuor vir- tutibus Cardinalibus

[Faint, mostly illegible Latin text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

Seneca cordubensis. Philosophus. vir doctissimus
Stratini stoici discipulus Lucani poete patris
Romae claruit tempore Neronis imperatoris. cuius
et preceptor fuit Duius tpe gloriosi apostoli Petrus et
Paulus romae predicabant. fuit at Seneca vite honeste,
magne abinentie. et conuersationis urbane. et modici somni.
Lū igitur Seneca et multi de domo cesaris ad paulū confluere.
pre ceteris ipse beato Paulo familiaris erat. propter diuinam
scientiam quā in eo viderat. vt vix se ab eius colloquio tempore
potuisset. et quando cum eo ore ad os loqui nō poterat. frequenter
epistolis datis et acceptis eius amicabile colloquio frucebat
Scripta quoque pauli coram cesare legit. et in cunctis eum amicabilem reddidit.
Senatus etiam de paulo alta sentiebat. Dicit Seneca continētissime vite fuit.
quē beatus Hieronymus sancto: um catalogo annumerauit. illis epistolis
prouocatus que leguntur pauli ad eum. et ipse ad paulum Dicit ante
biennium quē petrus et paulus a Nerone cononarentur martyrio.
taliter interfectus est. Ipse enim Nero quadam die respiciens
Senecam. et verbera que sibi in puericia intulerat ad memoriam
reducens infremuit. ac tanquā iniuriarum vltionem expetere
de illo cupiens. precepit. vt quodcumque genus vellent mortis
sibi eligeret Seneca ergo quasi suaue genus mortis arbitrans in balneo
mori. incisionem vtriusque vene brachij elegit.
Item Seneca nō dicitur quasi se necans. Nam nihil respiciens ad
malum operatur malum. Seneca autē moralissimus erat. quare si se
ipsum necasset moralitatem excessisset. sed dicitur quasi senio nens
chara id est vtilia documenta. scilicet presentis libri que in senectute sua
posuit. vel si debet exponi quod ad eius interitum hoc vocabulum
Seneca. tunc dicitur seueritate neronis cadens Nam nero ipsum in
terficere volens. permisit sibi vt eligeret sibi mortem. et sic sibi ipsi
elegit emissionem sanguinis cuiuslibet vene in balneo. vt leuioꝝ mor-
te obieret.

**Incipit liber lucij Annei Senecae de formula
la honeste vite. vel de quattuor virtutibus cardinalibus**

**Quattuor virtutum species. multorum sapientium
sententias definite sunt. quibus animus huma-**

nus comptus. ad honestatem vite possit accedere

¶ Pro generali noticia presentis libri. ista sunt tenenda que communi-
ter circa initia librorum dicuntur. **¶** In sciendum quod noticia presentis libri
moralis philosophiae supponitur. **¶** Et titulus huius libri est. **Liber
Lucij Annei Senecae de formula honeste vite. vel de quattuor vir-
tutibus cardinalibus.** Sed intentio est velle tradere librum de quattuor
virtutibus cardinalibus. Sed utilitas est. quod cognitio his fru-
ctuose ac honestissime vnus quisque suam vitam regere possit. **¶** Sed de cau-
sa est notandum. Unde causa materialis patet ex sequentibus. **¶** Cau-
sa autem efficiens non multum curanda est vt infra patebit de officio pru-
dentis. **¶** Non te moueat dicentis auctoritas. **¶** Dicitur tamen causa effici-
ens venerabilis Seneca. **¶** Sed causa finalis est vt ea noticia habita
statum praei vite moribus gratissimis et virtutibus summis exornare
possimus. et tandem post hanc vitam ratione virtutum et per earum
merita vitam sempiternam consequi mereamur. **¶** Quattuor virtutum et
Iste liber intitulatur liber Senecae de formula honeste vite. de cuius
subiecto utilitate et causis visum est. **¶** Vult ergo. quod tamen quattuor virtu-
tes cardinales. per sententias philosophorum sapientum descripte sunt
quarum virtutum affluentia homo adornatus ad honestatem vite
et humane felicitatis gloriam poterit peruenire.

**Harum autem prima est prudentia. Secunda magnanimi-
tas. Tercia continentia. Quarta iusticia. Singule igitur ha-
rum his officiis que subius annexa sunt. honestum. ac bene-
mori geratum efficiunt virum.**

¶ Ista est pars in qua auctor reddit auditores attentos. ponendo cer-
tum numerum virtutum cardinalium ad earum ordinem ostenden-
dum. dicens quattuor sunt virtutes cardinales. vt patet in littera. quod
secundum Gregorium super Ezechielem omelia tertia. quattuor virtu-
tes cardinales accipimus. dum earum ordinem custodimus. **¶** No-
ta quod iste quattuor virtutes nominantur tribus nominibus. **¶** Primo enim
nominantur principales. **¶** Secundo cardinales. **¶** Tercio generales. **¶** Princi-
pales. ex parte passionum et operationum. **¶** Sed cardinales dicuntur quod

A U

*prima pruden-
tia*

tota vita humana scđm moralitatē vnica est in his quattuor virtutibus. Sz generales ideo. quia motus z actus aliarū virtutum p̄cipantur a secundarijs virtutibus moralibz respectu cuius dicuntur sp̄ciales sub annexo. Singule igitur. Illa ē tertia pars p̄obemij. in qua Seneca reddit auctores beniuolos: ostēdendo vtilitatē illarū quattuor virtutū q̄ studende z addiscende sunt ideo: qz ipse cū earū operationibz hominē honestū z bene morigeratū faciunt. vt p̄z in lra Et nā ideo qz ille virtutes dicuntur bona aie q̄ maxie bona sunt. x. etbi.

¶ De prudentia

Uisquis ergo prudentiā sequi desideras: tūc recte p̄ rationem viuas: z oīa prius existimas z p̄pendas: z dignitatē rebus non ex opinione multorum: sed natura earundem constituas.

¶ Ista est pars excursiua. in qua magister p̄sequitur determinare de diuersis virtutibus. Et sp̄cialiter p̄mo tractat de prudentia. ponēs de eadē diuersas doctrinas. sicut patebit in processu. Vult igitur p̄mo q̄ ille homo qui desiderat imitari prudentiā talis debet regulariter viuere scđm dictamē recte rōnis: sic: q̄ nō deficiat a virtutis via. q̄a ratio semp̄ dep̄catur ad optima. p̄mo ethicoz. Et ideo quādo nō regulari actu rōnis. imprudētē ducit vitā huius mūdi. eo q̄ talis bestialiter viuūt. Unde ex eo q̄ homo sequitur vsum rationis dicitur esse dignissima creaturaru. Sic econuerso homo non sequēs rationem sed sensualitatem peior est bestia.

Nam scire debes. q̄ quedā sunt que vident esse bona z nō sunt et quedā nō vidētur esse bona: z sunt. Quēcūqz autē de trāsitorijs possides nō mireris: nec magni precij existimes: qz caduca sunt. Nec apud te que habes tanq̄ aliena seruabis: sed p̄ te tanq̄ tua dispēsles: et tanq̄ tuis semp̄ vttere

¶ Hic auctor in ista sententiā duplicia ponit. Primo nāqz subdit correlative ad emendatōez p̄dictoz: ibi. Nā scire debes. Dices: q̄ quedā vidētur esse bona scđm estimatōez vulgarū: vt sunt bona fortune. scz diuitie z honores. que tamē nō sunt bona. qz impediūt a summo bono. Et q̄ quedā vidētur esse mala scđm vulgares: vt sunt sciētia. et virtus que tū nō sunt mala. immo simpliciter bona. Et ideo nō debem⁹ inspicere opiniones vulgarū qz vulgares virtutē nō cognoscūt. iuxta dictū Boetij li. iij. prosa. iij. dicentis Nequeūt em̄. oculos tenebris

assueti ad lucem perspicue veritatis attollere. Similesque sunt quibus
quaru in intuitu nox illuminat, dies cecat. Secundo subiungit dupli-
cia bona ibi. Quaecumque autem sunt. Volens quod quedam sunt bona transitoria
et de his dicit, quod prudens non debet super his mirari id est magnam cu-
ram habere quia labilia sunt per periculum quarto physicozum. Dia que sunt
in tempore, labuntur et corrumpuntur cum tempore. Alia sunt bona e-
terna et perpetua, et de his dicit que apud te habes id est in te. Et de il-
lis dicit Boetius metro primo.

Si igitur prudentiam amplecteris, ubique idem eris. Et pro-
ut temporis rerumque erigit varietas, ita te accommodes tem-
pori. Flecte in aliquibus mutes, sed potius aptes te. Sicut
manus que eadem est, et cum in palmam extenditur, et cum in
pugnum constringitur

¶ Hic ponit et tangit stabilitatem prudentis qui in prosperis non est
collitur, nec in adversis impatientia turbatur vel conturbatur. Nam
secundum philosophum in ethicis. Prudens debet se habere ad modum tetragoni,
id est corporis quadrati. Nam sicut corpus quadratum ad quamcumque
partem vertitur, semper manet idem et firmum. Sic homo prudens quo-
libet tempore et loco, idem et firmus manens absque reprehensione secundum
exigentiam temporum et rerum mores suos potest mutare, nec in illo mu-
tatur, sed potius se tempori coaptabit. Sicut hic ponit unam simili-
tudinem. Sciendum circa litteram quod prudentia sic describitur.
Est recta ratio rerum agibilibus, quinto ethicorum. Vel sic. Est bonorum et malorum cogitatio, cum electione unius, scilicet boni, et cum ab-
iectione alterius, scilicet mali, cum malum non cadit sub electione mali.
Et ergo illa auctoritas inter duo mala minus malum est eligendum
intelligitur sic. Si duo mala obijciuntur, minus est eligendum, ma-
ius vero fugiendum.

¶ Prudentis proprium est examinare consilia multorum et non cito
facili credulitate ad falsa prolabi

¶ Hic Seneca ponit conditionem ipsius prudentis. Volens quod prudens
querere debet consilia multorum, et non ex propria presumptione in
errorem cadere. Illud idem docuit Aristoteles, ut dicit Valerius ma-
ximus libro septimo. Aristo, autem Calisthenem auditorem suum ad Alexan-
dram mittens, monuit ut cum eo aut quod rarissime aut quod iocundissime
me loqueretur, quando primo salubria consilia ageret, quia ut ait Bernar-
dus) Judicij est discernere quod liceat vel non liceat. Consilij autem pro-
bare quod expediat, quia ad prudentiam hoc pertinet consilium. Ut

dicit beatus Thomas in secunda. q. xlvij. arti. vi. Ad prudentiam per-
tinet ratio consiliari. Et hec conditio elicitur ex. vi. ethicorum. ubi dicitur. Videtur
autem prudens posse consiliari. non quidem ad partem puta ad sanitatem siue
fortitudinem. sed omnino ad totum bene vivere.

**De dubijs non definias: sed suspensam tene sententiam. Nichil
Inexpertum affirmes: quia non omne quod verisimile est statim verum est
sicut et sepius quod primum incredibile videtur: non continue est falsum
Crebro si quidem faciem mendacium veritas retinet Crebro si quidem
mendacium sub specie veritatis occultatur. Nam sicut aliquotiens
tristis faciem siue frontem aduersam amicus. et blandam adulator
ostendit. Sic verisimile coloratur ut fallat: vel ut surripiat conatur.
¶ Hic auctor ponit aliam conditionem sapientis que seruari debet in cau-
sis in certis. Volens quod prudens homo non debet definire seu notificare du-
bia. sed protrahere sententiam donec veritatem experiri poterit. quia vray au-
ctor Quinque clauium prudentis mos est varias inquirere causas. ut vale-
at mentem certificare suam. Idcirco non debet affirmare incognita. quia
ex hoc posset in errore cadere. Et rationem subiungit. quia non omne quod simi-
litudine veri habet. verum hoc est. Nec omne quod videtur esse verum.
incredibile est. quia mendacium specie veritatis sepe occultat. et e conuerso.
Tullius auctor est in padoxis (cum inquit) Nichil est tam incredibile. quod
non dicendo fiat probabile. Nichil tam horridum. tam incultum quod non respice-
scar oratione. Et hoc ostendit hic Seneca signo. quia sicut interdum amicus
ostendit faciem iratam aduersum amicum. attrahit hoc non facit ex ratione. vel
causa odij. sed causa correctiois. quia procedit ex bono fundamento. quia intrinsecus
verus est. licet appareat extrinsecus habere frontem aduersam. id est inimiciam Sed
deceptor siue adulator multoties ostendit faciem amicabilem. quod procedit ex
fonte odij. quia se decipit aut decipere querit. Sic verisimile multoties colo-
ratur. ut assumat faciem veri. Prudens autem debet esse cautus. et non facili-
ter credendum quia hoc viciosum est. ut dicit Quintilianus in libro. fast. sed nos in viciis cre-
dula turba sumus Quasi dei. ex quo nos ceteris populi sumus faciles ad cre-
dendum. et ergo in vicio sumus. prudens autem debet inquirere causas.**

**Si prudens esse cupis: infutura prospectum intende. et que a te tuo
contingere possunt cuncta propone. Nichil tibi subitum sit. sed totum annum con-
spicias. Nam qui prudens est non dicit. ego non putavi quidem hoc
fieri: quia non dubitat sed expectat non suspicatur sed cauet**

¶ Postq̄ Seneca in p̄cedentibz ostendebat doctrinā quō sapiēs nō
debeat esse facilis ad credendum, sed debet certitudinaliter indagare
veritatem. Juxta illud Prosperi. Nō pateant faciles rumoribus
aures. Qd̄ nescire iuuat credere minus liceat. Sic cōsequēter conti-
nuando dicit, q̄ prudens debet prospicere ea q̄ futura sunt, et iuxta B
ordinare negociū suū. Hoc idem vult Sanfredus in poetria no-
ua, cum dicit. Precurrant oculi gressus preconſule mentez. Et vires
metire tuas, si fortis es, aude Brandia, si fragilis humeris impone
minora. Que verba nī aliud pretendunt, q̄ q̄ sapiens debet precon-
siderare oculis et mente gressus id est illud quod aggrediatur. Et iux-
ta vires et fortis ordinare debet Tullius auctor est in officijs libro
primo. Magni ingenij est cogitatione preconſtituere et ordinare q̄
evenire possunt. Quia vltima raro correspondent primis (vt ait Bo-
etius de disciplina scholarij in fine) Prima licet quandoq̄ salua si-
ant iudicia, vltima tamen alterius saporis coinquinamenta manebunt.
Quia multa mala contingunt ex cōsilio veloci, vt dicit Agellus in
speculo stultozū. Rebz in ambiguis quōtīes fortuna laborat. Cōsili-
um p̄ceptis nō debet esse nimis. Impetus vt memini grauis est male
cūcta mistrat. Si male cūcta ergo nec vlla bene. Jō prudens hō sin-
gula debet semp̄ prospicere ne in malā finē terminauerit. Ne dicat es-
go nō purauī q̄ hoc cōtingere debuit qd̄ nō p̄tinet ad prudentiā seu
ad prudentem qz prudens nō dubitat sed expectat bonum, non opi-
natur sed cauet, id est caute agit

Luiuscūq̄ causam facti inquire et cū initiā tecū inuene-
ris exitus cogitabis. Scito te in quibusdā debere p̄seuerare q̄
incepisti. Quedā vero nec incipe debes in quibus p̄seuera-
re noxiū est. Prudens fallere nō vult nec falli potest. Boni
est viri etiam in morte neminē fallere. Opiniones tue sint iudicia.
Cogitationes inutiles, et vanas, velut somnio similes, nō
in mentem recipias, quibus si animus tuus oblectauerit, cū
omnia benedisposueris, tristis remanebis, sed cogitatio tua
stabilis et firma sit siue deliberet siue querat, siue contempletur
et nunq̄ recedat a vero

¶ In ista p̄te auctor ponit aliud officium prudentie quod respicit ori-
ginē in actu. Vn̄ inuestigare cās rerū, est p̄tū prudentis. T̄ctis est au-

ctoꝝ quinqꝝ clauium (cuꝝ dicit) Prudentis mos est varias inquirere
causas. Et Virgilius scdo georgicoꝝ, felix qui potuit reruꝝ cognosce
re causas. Tūc ibi. Cū initia reruꝝ inueneris ꝛc. Ponit notabile ꝑ
quo facit phūs scdo de aia: Iustū est oīa a fine denoiare. ꝛ Sāfredus
Si bñ succedūt nō prima sed yltima spectas. A casu describe diem
non solis ab ortu. Et alibi. ꝑ complere nequis ꝑncipiare caue. Me
trista. Quicqꝫ agas prudēter agas. ꝛ respice fine. Quia finis est opti
ma causa. Et cuius finis bonus. ipm quoꝝ bonū est Sed ibi Sci
to ꝑ in qbusdā ꝛc. Fluctoꝝ ponit alia officia prudentis q̄strū ad sermos
nē. ibi. Sermo quoꝝ Sciendū est ꝑ inter oīa opa agenda in oībꝫ
rebus quedā sunt vtilia ꝛ bona. q̄ incipienda sunt ꝛ ad finē deducen
da. Sed alia sunt opera viciosa. in qbus nō est pseuerandū

Sermo q̄ꝝ tuus nō sit inanis. sꝫ aut suadeat aut moneat aut
cōsoleatur aut ꝑncipiat Lauda parce. vitupa parcius. Nam si
militer rephensibilis ē nimia laudatio. ꝛ immoderata vitupe
ratio. illa siqꝫdem adulatōe. ista vero malignitate suspecta est.
Testimoniū vitati nō amicitie reddas. Cū consideratōe pro
mittas. sed plenius q̄ꝝ promiseris presta

¶ Dic Seneca ponit aliud officiū prudentie qd̄ respicit sermonē pru
dentis dicens. qualiter prudēs debet regere suū sermonem dices ser
mo prudentis nō debet esse inanis Un̄ nota ꝑ sermo vanus ꝛ ina
nis dicitur. qui profertur sine vtilitate proferentis ꝛ audietis. de quo
ho. nō tenetur reddere rōem in die nouissimo. Un̄. puer. x. Qui mos
derat labia sua. hic prudētissimus est. Cui etiā cōcordat Lato dices
Virtutē ꝑnam eē puto cōpescere linguā. Sed ibi. Lauda parce ꝛc.
Dic ponit tria officia prudentie per ordinem. ꝛ vult ꝑ prudens hos
mo laudet aliquē parce ꝛ moderate vt patet in textu.

Si prudēs es. animus tuus tribꝫ dispēsetur tꝑibus. presens
tia ordina. futura prouide. ꝑterita recordare. Nam qui nihil
de ꝑteritis cogitat. vitam ꝑdit. Qui de futuro non medita
tur. fatuus ꝛ obliuiosus appellatur. ꝛ ad oīa incautus incidit
Preponas igitur in aio tuo futura bona ꝛ mala vt illa sustine
re possis. ꝛ ista moderare

¶ Dic ponit aliud officiū prudentie respiciens quēlibet hoīem volen
tem esse tūꝝ ꝛ securꝫ. Et facit duo. ꝑmo ponit modum in quo docet

hominem esse circumspicuum et prouidum. Secundo eiusdem mo-
di causam subiungitur ibi. Nam qui nihil etc. Quantum ad primum
vult auctor. q. qui vult esse prudens ille debet animum suum limita-
re tribus differentijs temporum. Debet enim primo ordinare non so-
lum ad suam utilitatem sed etiam ad aliorum presentiam. Secun-
do cauta consideratione prouidere debet ea q. sunt futura. Tercio cau-
tior existat in presentibus et futuris. Debet enim memorare et retine-
re ea que preterita sunt. Ubi nota q. recordatio preteritorum va-
let nobis ad tria. Primo propter presentis vite conseruationem. Se-
cundo propter presentis vite emendationem. vt dicit Sanfredus.
Tercio propter presentis vite sagationem et ordinationem. Nam p-
teritorum cogitatione vtile prebet consilium in futuris. Tunc ibi
Preponas igitur. Auctor ponit aliam conditionem prudentie per
modum conclusionis ex primis habitis volens q. prudens debz ani-
mo suo preponere tam bona q. etiam mala. Bona ideo. q. ipse sapi-
enter moderare possit. se non nimium extollendo. Mala ideo. q. ea
patienter tolerare possit. et se nimium conturbando. quia futura vt
inquit Aristoteles de regimine principu. Si psciatur leuius toleratur.

Non semper in actu sis. sed interdum animo tuo requies
dato. et requies illa plena sit sapientie. studijs cogitationibus
bonis. Nam prudens nunq. ocio marcet. habet autem aliqui
animum remissum. sed nunq. solutum.

Hic Seneca ponit aliud officium prudentie. volens q. non sem-
per oportet prudentem esse in actu. id est in continuis studijs et ima-
ginationibus. sed aliquando animo suo refrigerium prestare potest
per gaudia. solacia. et conuiuia moderata non nimia. quia omne ni-
mum vertitur in viciu. secundo Ethicorum. et ideo etiam philoso-
phus quarto Ethicorum capitulo de eutrapelia. sic dicit. Uidentur
autem ludus et requies homini in vita esse necessaria. propter hoc eti-
am Seneca epistola decimaquinta ad Lucillum sic ait. Neq. ego
iubeo te semper imminere libro aut pugillaribus. dandum est aliqd
interuallum animo. ita tamen vt non resoluatur. sed remittatur.

Sed ibi. Prudens enim. Hic subiungit aliud officium prudentie.
volens q. prudens nunq. debet esse datus ocio. quia ocia prauas co-
gitationes generant et voluptuosas delectationes. Quare dicit Ala-
nus in prouerbis. Subtrahere ligna foco si vis extinguere flammam.
Et carnis motus. ocia. vina. dapes. Similiter Quidius de remedij
is amoris. Queritur Egistus quare sit factus adulter. In promptu
causa est desidiosus erat. Ocia si tollas perire cupidinis arcus. Des-

bet tamen prudens interea habere animum remissum. sed nunquam
solutum. quia solutus plenus est pigritia.

Nam tarda accelerat. propleta expedit. dura mollit. tempe-
rat aspera. ardua exequitur. Scit enim quid qua via aggredi
debeat sua. Et singula cito cognoscit. recte et distincte videt con-
silia peritorum. ex apertis obscura extimat ex paruis magnas
ex proximis remota. ex partibus tota

¶ Sic consequenter ponit actus et quedam opera ipsi prudenti annexa. Vo-
lens ex quo prudens oculari non debet ut dicitur est in precedentibus. sed actus
hic in littera positos diligenter debet prosequi et exercere. videlicet. quod tar-
da et neglecta festinater impleat. Difficilia expediat etc. ut patet clare
in littera. Et illorum actuum subiungit rationem ibi. Scit enim etc. Vo-
lens quod prudentis proprium est. quod sciat quod. et qualiter. et qua via alius
quod opus aggrediendum est. modo facili. singularia peritorum
consilia considerando ex apertis ignota. et minimis ardua. et proxi-
mis longinqua. et ex partibus tota elucidat.

Non te moueat dicentis auctoritas: nec quis dicat sed quod
dicatur attende. Non enim ut multis: sed quibus placeas cogita
Id quere quod inuenire possis. Id discere quod scire potes Id
opta quod coram bonis et honestis optari potest. Nec te ali-
tiori rei applies. in qua stare tibi tremendum sit. et descendere
cauendum.

¶ Postquam Seneca in prioribus dixit. quomodo prudens debet se ha-
bere in propriis sermonibus et cogitationibus. futurorum premedi-
tationibus. preteritorum recordationibus. Sic consequenter docet
quomodo prudens se habere debet ad aliorum sermones. scilicet fidem.
et credulitatem adhibendo. Et ponit sex officia in littera illa pruden-
tis. Primum est quod homo prudens non credulitatem adhibeat ser-
moni. principaliter. ex famositate ipsius loquentis. sed ex veritate ser-
monis qui profertur. Cicero auctor est cum ait. Non est credendum
considerandumque quod quis loquitur. sed illud quod quis sentiat.

Secundum est. quod prudens debet querere ea que habere potest. et
non illa que non. Unde Lato. Quod potes id tenta operis ne porde-
re pressus. Succumbat labor et frustra tentata relinquas. Tullius.
Absurdum est inquirere quod haberi non potest. Ideo accipiendum

est tantum quod potest haberi. Tercium est, q̄ prudens cogitat q̄ placeat aliquibus bonis non multis. Unde Lunctis qui placeat credo q̄ non modo uiuat. Quartum est, q̄ prudens inuestigat illa scire que licita sunt ad sciendum. Unde Laco. Mitte arca na dei celum perquirere quid sit. Cum sis mortalis que sunt mortalia cura. Quintum est, q̄ prudens homo debet optare et utilia et bona. Juxta dictum Aristotelis in de regimine principum. Dirige cogitationes bonas tuas in bonum. Sextum, q̄ prudens homo non debet se exaltare ultra honorem quo dignus non est, nec applicare negotio cui satisfacere non potest ne cum scandalo recedat a dignitate. Un̄ Alanus. Arbor late ramās non firme stat imo. Cū ramis facili corruit icta noto

Tunc consilia tibi salubria aduoca cum tibi alludit huius vite prosperitas. Tunc te velut in lubrico retinebis: aut sistes nec tibi dabis liberos impetus, sed circumspectas quo eundum sit: vel quousq̄.

Hic in fine huius primi capituli docet Seneca quomodo prudens si fortunatus fuerit debet implorare consilia matura sapientum vel sui ipsius, ita q̄ peragat cum bona deliberatione. Nam fortuna mutabilis et variabilis, in ea nulla prosperitas ponenda est, ut habetur ex Boetio de consolatione. Testis est Ouidius in libro de tristibus. Rara quidem virtus quā non fortuna gubernat. Passibus ambiguis fortuna salubris erat. Unde sapiens. Ludus fortune variatur imagine lune. Crescit decrescit in eodem sistere nescit. Propterea prudens debet uti salubribus consiliis, ut melius vitam ducere possit, nec existimare se debet liberum et habere liberos impetus, sed semper in periculo consistere, et timere recessum eius. Et sit quasi ambulans in lubrico id est in via mala et lutosa cum non verax est, sed semper decipit hominem nunc exaltando nunc humiliando. Ideo subdit in littera. Prudens debet se circumspectare quo ambulandum sit, id est quomodo et qualiter ducat vitam suam in bonis fortuitis cum transitoria sunt. Testis est Alanus cum ait. Nunc adest et abest fugiui gloria census. Nam prius adueniat, post quasi somnus abit.

De magnanimitate

Magnanimitas vero que et fortitudo dicitur, si in sic animo tuo, cum magna fiducia viues, liber.

alacer. et intrepidus. **M**agnum enim hominis donum est.
non vacillare sed sibi constare. et finem huius vite intrepide
expectare.

Hoc est scdm principale captm huius libri Senecae. volcs q post q
determinavit magister de prudentia et de officijs et de conditionibus e/
ius. seu de proprietatibus. hic consequenter facit hoc idem de mag/
nanimitate que etiam fortitudo dicitur. Et hoc diversimode. Dicit
em fortitudo qz fm eam quis fortiter agit. et in negocijs suis fortiter
se disponit. ex eo q nostra noticia procedit a generalibus ad specialia
tercio physicozum. Un Tullius. iij. ethicoz fortitudo est conceptio
laboris et periculi cum utilitatis rone. et cum commodorum pensatio
ne. Sed magnanimitas dicitur. quia magnum animum habet ad
tolerandum ardua. et ad aggrediendum terribilia. Sed ibi. **M**ag/
num em zc. Hic Seneca declarat quoddam dictum dices. q ma/
gnū donum est hominem esse magnanimum scz fm virtutem. vt di/
citur quarto ethicozū. scz mortem non timendo. Licet em mors om/
nium terribilium maximū est. vt dicit phis. iij. ethicozū. tamē mag/
nanimus timere non debet ex quo mors est de dono nature. vt dicit
Seneca in libro de remedijs fortune.

Si magnanimus fueris nunquam iudicabis tibi con/
meliam fieri de inimico. dices non nocuit mihi. sed animū no/
cendi habuit. Et cum illum in potestate tua habueris: vindi/
ctam putabis vindicare potuisse. scito em magnum et hone/
stum genus vindicte esse ignoscere

Hic Seneca tangit vnam spz fortitudinis seu magnanimitatis
que patientia dicitur. Et pmo ponit doctrinam. scdo subiungit cau/
sam illius. ibi Scito em zc. Vult ergo q homo se fortis nō debet re/
putare cōrumeliam ab inimico sibi illatā. nec vindictam statim appe/
tere. sed sufficit alicui potuisse nocere. qz scdm Boetium inimico peere
est opus pietatis. q aut pccit. clemētiam facit. Quia fm Tullium pmo
rhetorices. Patientia est honestatis ac utilitatis causa. rerum ardua
rum et terribiliū voluntaria ac diuturna perpeffio.

Neminem susurro appetas. neminē suffodias. palā aggre/
dere palmā. Nec geras conflictū. nisi pū indixeris nam frau/
des et dolos imbecilem decet habere

In ista pte Seneca ponit vnaz aliã spẽm magnanimitatis q̄ dicitur fiducia seu magnificentia. Et ponit tria documeta. duo negatiua z vnũ affirmatiuũ. z postremo subiungit r̄õem predictorũ Primum documetum ẽ q̄ magnanimus neminẽ debet decipere seu circũuenire. Surrator autẽ est detractor qui in occulto est inimicus z manifeste amicus. Scdm documetũ est. q̄ magnanimus in suo sermone nõ debet rimari secreta alterius. Juxta illud Latonis Alterius dicẽtũ vlt̄ sc̄m ne carperis vnõz Exẽplo simili ne te derideat alter Testis est salutaris poeta cũ inquit. Nullius arcanum nec amici crimia p̄des. Nec ea scruteris q̄ latuisse decet Terciuũ documetũ est. q̄ magnanimus in sua victoria manifeste debet apparere nõ in occulto inimicũ aggredi. nec debet gerere bella. nisi manifeste indixerit p̄us inimico: vt se p̄parare possit ad opponendũ. z r̄õem illius adiũgit. nã ille nõ magnanimus ẽ qui q̄rit dolos z fraudes. cũ illa faciũt aliquẽ imbecillẽ. q̄ vicia opposita sunt magnanimitati z fortitudini

Eris magnanimus: si picula nõ appetas vt temerarius: nec formides vt timidus: nam timidum nil facit animum: nisi reprehensibilis vite conscientia

¶ Dic Seneca subiũgit aliam spẽm magnanimitatis in fine: huius capituli. que dicitur p̄seuerantia. dicẽs vt in textu. Vn̄ bene agere parum prodest si mens labilis errat. Ideo Tullius in p̄mo r̄ethor. des̄ scribens p̄seuerantiam. sic ait Perseuerantia est in r̄õẽ bñ cõsiderata stabilis perpetuaq̄ p̄mãsiõ. p̄terea dicit hic Seneca. q̄ ille vere magnanimus est q̄ nõ appetit pericula sicut temerarius. sed aggredit̄ ea que aggrediẽda sunt. qz vt ait Tullius li. p̄mo in tusculanis questionibz. Nemo se sine magna spe in mortẽ offert. z nõ formidet ea que timenda sunt. Rationẽ subiũgit. Nã nihil aliud facit mentẽ timidaz nisi p̄seuerantia vitupabilis vite zc̄ Item nota q̄ ille qui vult dici magnanimus nõ debet esse nimũ audax. nec nimũ timidus. sed debet seruare modũ qz v̄tus moralis illa p̄sistit in medio. vt dicit p̄hus sc̄do ethicoz. In medio cõsistit virtus. quare etiam dicit Doratius. Est modus in rebus sunt certi deniqz fines. Vn̄ etiã metrista Omnibus adde modum. modus est pulcherrima virtus.

¶ De continentia

Continentiã vero si diligis: supflua circũcide z desideria tua in aĩm cõstringe. Cõsidera tecuz q̄stum natura poscat. z nõ q̄stum cupiditas expetat

¶ Istud est caplm̄ tercium z principale huius tractatus in quo Seneca postq̄ determinauit de duabus virtutibus cardinalibz prũ

dentia et magnanimitate. Sic consequenter determinat de temperantia. priusquam de iusticia. Quia iusticia est virtus secundum quam quis bene se habet ad alios. scilicet ad iustas conuersationes cum eis habendo. Temperantia autem est virtus secundum quam quis se habet ad seipsum que etiam continentia dicitur. Intemperantia (Ut Tullio in tusculanis questionibus libro primo placuit) Est omnium perturbationum fons. que est a recta ratione defectio. Ipsa namque corpus exterminat. vicia congregat. hominum intellectus deprauat. sensum hebetat. et per ignominias stulticie derurbat homines. Sed temperantia (Ut Tullius primo rhetorice refert) Est rationis in libidine. et in alios non rectos imperus anime moderata et firma dominatio. Ideo desiderare debemus temperantiam et amare eo quod sine ea recte viuere non possumus. Propterea dicit Seneca in littera. Tu debes amare continentiam. Item nota quod duplex est desiderium. quoddam est quod ab appetitu intellectiuo oritur. quod est virtutes et eternam beatitudinem desideramus: et illud non est freno constringendum. Aliud est. quod ab appetitu sensitiuo ortum habet: quo videlicet mundanas voluptates: et venereas delectationes desideramus et illud est constringendum freno temperantie.

Si continens fueris. eo usque peruenias: ut te ipso contentus sis. Nam qui sibi ipsi satis est: cum diuitijs natus est. Impone concupiscentie tue frenum. Omnia blandimenta que occulta voluptate animum trahunt reijce. Ede citra saturitatem. cum sobrietate bibe. vita ebrietatem

Sic Seneca ponit quattuor officia ad hominem temperatum spectantia. Quorum primum est. quod homo continens non debet multum desiderare. sed contentari in his que natura sibi tribuit. et que a natura sunt. quia natura modico contenta est. Unde dicit Lato. Commoda nature tibi nullo tempore desunt. Si fueris contentus eo quod tempora prebent. Quod etiam intelligitur hic. cum dicitur. Si continens fueris. Nam ille qui sibi ipsi contentus et satis est. cum diuitijs natus est. Ex illo elicitur quod ille diues est qui contentatur in his que habet. Unde dicit Eneas in epistolis. Non est ille pauper est. qui parum habet. sed qui plus cupit. Secundus

si tu vis vocari temperatus. tunc frenare debes tua desideria. et amovere voluptates corporales. que vim rationis ipsius intellectus absoluunt. Unde inquit Virgilius. Trahit sua quicunque voluptas. Ex ipsis enim nihil boni oritur. quia homines a sapientia retrahunt. Juxta illud Hieronymi. Studio insilire non possumus superabundantiam. nisi in mente cogitantes. Tercium. si vis dici temperatus. non comedere citra saturitatem. sed cum mensura. et bibe ut non committas. Unde etiam Sanfredus in poetria nova. Quando famem reficis dapibus non sis ita plenus: quod nihil apponi queat amplius. Et subdit non tantum quantum possis: sed quantum prodest. Unde etiam Philosophus in de secretis secretorum ad Alexandrum sic ait. Si vis esse sanus nunquam ede ad saturitatem. nec bibe ad ebrietatem.

Observas tene in conuiuio vel in qualibet vite communitate imitaberis: quas damnare videaris. Nec presentibus delicijs inherabis: nec desiderabis absentes. Virtus tibi ex facili sit non ad voluptatem: sed ad cibum accede. palatus tuum fames excitet: non sapor. Desideria tua paruo redime. Si ad naturam vitas: nunquam eris pauper. Si alicui sua non videntur amplissima: si totius mundi dominus sit miser est. Qui cum paupertate bene conuenit: diues iudicetur: quia hoc tantum curare debes ut non desinant. atque ita quasi ad exemplar diuinum compositus: a corpore ad spiritum quantum potes abducere te festina.

Hic Seneca ponit documenta ad hominem temperatum spectantia. Primum si vis dici temperatus. tunc serua illud in quolibet societate. ne damnes illos quos imitaris. sed potius sit pro oculis dictum Latonis. Iudicium populi nunquam contempseris vnus. Ne nulli placeas dum vis contemnere multos. Et ratio est. quia qui alios vilipendit. sibi ipsi vituperium acquirit. Sed quomodo debet se habere patet in istis metris. Si forte vis sapiens tu serua que tibi modo

Quid dicas. vel cui. cur. quomodo. quando requiras. Secundum documentum
quod tu continens non debes inherere voluptatibus presentibus. nec etiam des-
siderare absentes delectationes. quod incontinentiam generant. Seneca in
epistola ad Lucillum vicesima quarta inquit. Ipse voluptates in tormenta
vertuntur. epule crudelitate afferunt. ebrietates nervorum torpore tremo-
remque. libidines. manuum et articulorum omnium depravationem. Iohannes Valerius
in libro. viij. de Aristotele loquitur. Utilissimum preceptum quod voluptates
abeyntes consideremus. Tercium documentum. debes esse modestus
quod victus moderatus honestatem corporis et anime sanitatem conservat. Iohannes
ex modico debet esse victus. Tullius in paradoxo. Num tibi deus
vel mater omnium natura dedit animum. nihil prestantius. nihil pre-
ciosius. si recte eo utatur. Turpe ergo est si te ita protermas. ut nihil
inter te et pecudem esse in paruo. hoc est debes esse contentus in modico.
et non nimiam curam gerere super res temporales. eo quod caduce sunt
temporales et transitorie

Si continentie studes insudare. non habita amene. sed sa-
lubriter. Nec dum velis esse notus a domo. sed domum a domi-
no. Non tibi ascribas que non feceris. nec maior quam es videri
velis. et hoc magis observa. Nec paupertas sit tibi immunda
nec plemonia sordida. nec simplicitas neglecta. nec levitas la-
guida. Et si res exigue sint. non tamen sint anguste. nec tua de-
fleas. nec aliena mireris.

Dicit auctor ponit alia officia continentie ad hominem temperatum
pertinentia. Quorum primum est. quod homo continens non debet ha-
bere amenas habitationes. construere sed in possessione sua. Nec velit
esse notus a domo. sed potius domum ab eo. Unde Tullius in li. secundo
officiorum. Ornanda utique domus est. ut non ab ipso domo dignitas.
sed a domino habeatur. Secundum officium est continens non debet sibi
usurpare que non fecerit. nec desiderare dignior esse quam est. Unde Ban-
fredus in poetria sua. Non te magnifices nec te super ethera ponas. In hoc
autem reprehendit auctor duo vicia. que sunt detestanda. Primum est
mendacium. eo quod ille qui hoc fecerit mendacium committat. quod fugiendus
est. Unde Enneas in epiis. Nam veritate nihil constantius. mendacio
autem nihil inconstantius et instabilius. Secundo reprehendit vanam glo-
riam. cum enim inanis est. et transitoria eam continens fugere debet. Ter-
cium officium. quod ipsa paupertas non debet sibi esse immunda. deus eam di-
ligit. Unde Iuuenalis in satyra. felices homines pauper quos spiritus ambit
illos nunc ad regnum sublime retrahit. Quartum officium. quod parvis

monia continentis non debet esse sordida. hoc est abstinentia continen-
tis non debet esse ferida quia abstinentia virtus est. Unum nomen est simo-
nie siue abstinentie potest accipi dupliciter secundum beatus Thomam in secunda
secunde. quod est prima quadragesima sexta. Uno modo secundum quod absolutam et
bonorum subtractionem designat. Et hoc modo non designat actum virtutis. sed
est quoddam indifferens. Alio modo secundum quod est regulata ratione. et il-
lo modo designat habitum vel virtutis actum. Et definitur sic. Est
moderata sumptio siue subtractio ab eis secundum rationem. Et illa non debet
esse sordida quae admodum est aliqua abstinentia hypocritarum et auarorum.

Quintum officium est. quod continentis simplicitas non debet esse ne-
glecta. hoc est humilitas continentis non debet esse tarda. Unde tunc ipsa
simplicitas dicitur neglecta. quando ipsa non facit bona opera. videlicet
quando quis aliter facit quae sua intentio est. ut sua simplicitate deci-
piat alios. Unum Alanus in puerbis. Non teneas aurum totum quod splen-
det ut aurum. Nec pulchrum pomum quodlibet esse bonum. Non est in
multis virtus quibus esse videtur. Decipiunt factis lumina nostra suis.

Sextum. quod leuitas continentis non debet esse languida. hoc est mobili-
tas animi non debet esse infirma seu lesa. Unde tunc leuitas dicitur
languida. quando animus hominis plus mouetur ad mala. hoc est ad
operationem rerum temporalium. quam ad ea que sursum sunt. Septimum.
quod continens non debet angustari propterea quia exigue sibi sunt pos-
siones. Unde Laro. Infantem nudum cum tenatura creauit. Pau-
perarris onus. patienter ferre memeto. Quia paupertas habens leti-
ciam admixtam. tuta est et secunda. Octauum. quod continens sua bona
amissa non debet desistere. quia sunt de dono fortunae. Unum Seneca in epi-
stola quadam ad Lucillum. Non est tutum quod fortuna fecit tutum. Qua-
si diceret munera fortunae sunt valde dubia. Ideo temporarius. non debet tri-
stari de amissione rerum temporalium. Nonum. quod continens aliena
bona non debet se multum extollere. sicut consuetudo hominum est. Unum
Virgilius. fertilior seges est alii: non semper in agro. Vicinumque pes-
tus grandius vber habet.

Si continentiam diligis: turpia fugito antequam eueniant
nec quemquam alium verberas plusquam te. omnia tolerabilia pro-
pter turpitudinem crede. A verbis quoque turpibus abstine-
to. Nam licentia eorum impudiciciam nutrit. Sermones
vtilis magis quam facetos et effabiles ama et rectos potius quam
facundos.

In hac parte Seneca ponit quinque officia temperantiae quo ad alios

b i

am spem que modestia dicitur. Primum officium, quod tu continens debes fugere turpia antequam conueniant, hoc est non solum effectum, sed etiam affectum viciozum constringere. Secundum officium tu continens amplius non debes corripere aliquem plus quam teipsum. Hoc est prius debes te emendare, et in alium transferre. Unde Lato Que culpam soles ea tu ne feceris ipse. Turpe est doctorem cum culpa redarguit ipsum. Unde duplex est transferentia, scilicet anime et corporis. Anima est que se tenet ex parte anime. Et de illa loquitur hic magister. Alia corporis que se tenet ex parte corporis, et talis iterum fugienda est.

Tertium officium, quod tu continens, omnia que sunt sustinenda tolerare potes preter turpitudinem. Unde temperatus a virtute transiens frivolidus dicitur, ergo vitare debet que opposita sunt virtuti. Et turpitudinem est vitium in se turpe igitur est fugienda. Quartum officium, tu continens a vitiis turpibus debes te abstinere, quia impudicia nutriunt. Unde prius in ethicis, Unusquisque qualis est talia operatur. Si ergo bonus et virtuosus, bona operatur. Si ergo turpis, turpia operatur. Quintum officium, tu continens diligere debes in sermonibus tuis utilitatem plusquam ornatum. Ratio, quia sermones utiles edificant intellectum, sed facundi impediunt inquisitionem veritatis. Juxta illud philosophi primo perhermenias poetice et oratorie orationes sunt obliuiscende id est dimittende, quia potius impediunt in veritatis inquisitione quam prouocant. Ideo Vincentius in speculo historiali libro septimo turpe et valde male viciosum est inferre sententiam delicatam, quia a pluribus intelligi non potest, propterea tu continens debes diligere plus fructuosos sermones, quam facundos.

Discebis interdum serijs iocos: sed tpatos: et sine detrimento dignitatis, et verecundie. Nam reprehensibilis est risus si immoderatus fuerit: et si pueriliter effusus: si muliebriter factus: odibilem facit hominem risus: aut supbus aut clarus, aut fatuus, aut ex alienis malis prouocatus.

¶ Sic Seneca ponit aliud officium continentie rationis eiusdem. Dicit quod tu continens debes aliquando imponere tue continentie iocos propter solacium humane vite, sed moderatos, sic quod non excedant honestatem. Et medium est de propria ratione virtutis, ut dicitur quinto ethicorum quia motus est norma virtutum. Et risus immoderatus est reprehensibilis. Si fuerit productus pueriliter, vel superbus, aut clarus, aut malignus, aut fatuus, aut euocatus ex alienis malis, quia semper talis risus facit hominem odiosum. Unde risus dicitur puerilis, quando quis solus ridet sine morum maturitate, sine causa, sine oportunitate. Unde moralis, Non ride solus nam risus vnius oris, fatuus vel stultus re-

putatur omnibus horis. Et risus dicitur muliebris quando quis
ridet sine causa legitima. vt mulieres que ex icramento lasciuie vel le
uitatis ridere solent. Risus dicitur superbus. quando quis ridet aliquem
subsannando. et ille generat rancorem et odium. Unde Salustius.
Odium querere extreme demerit id est stulticie est. Risus dicitur
malignus quando quis ridet de malefactis suis perpetratis. vt pro
verbiorum tercio. Qui letantur cum malefecerint condemnantur
Risus dicitur fatuus. quando quis semper ridet. vt per risum multum
debes cognoscere stultum. Dicitur autem prouocatus ex alienis ma
lis. quando quis ridet in aduersitatibus proximi quem tamen diligere si
cut seipsum debet. Ideo peccat contra virtutem charitatis.

Si ergo tempus iocos exigit hos quoque cum dignitate sa
plenter gere vt te non grauet quispiam tanquam asperum. nec te
contemnet tanquam vilem. Nec sit tibi scurrilitas sed grata vr
banitas. Sales tui sint sine dente. Joci sine vilitate. Risus si
ne cachino. Vox sine clamore. Incessus sine tumultu. Quies
tibi sine desidia erit. Et cum ab alijs luditur tu sancti aliquid
honestique tractabis.

Hic Seneca concludit propositum suum de risibus et iocis. osten
dens qualis debet esse risus et iocus. Et vult primo. quod debet fieri se
cundum exigentiam temporis. cum omnia suum tempus habent. et
suis spatijs transeant vniuersa sub celo. vt dicitur Ecclesiastici. sic vi
delicet. quod sit virilis et bonis moribus euocatus. et non pueriliter nec
muliebriter. Deinde excludit vanitatem dicens. quod scurrilitas non
debet esse grata urbanitas. Dicitur enim quis scurrilis. qui tru
stis et nequicis intendit. hincinde currens ad congregationes et conui
uia hominum. vt eis possit se ostendere in sua scurrilitate. hoc est ne
quicia. Deinde ponit documenta dicens. quod tui sales debent esse
sine dente. hoc est tue reprehensiones. fieri debent sine mordacitate in
uidie. Unde sales dicuntur in plurali numero verba amara seu repre
hensiones. Item duplex est reprehensio. Quaedam fit causa a
micitie. videlicet que procedit a fonte charitatis. quemadmodum pa
ter reprehendit filium amicus amicum. Et illa est laudabilis.
Alia est que fit causa odij vel inimicitie. Et illam auctor hic redargu
it. quod fit cum mordacitate. Et tui ioci debent esse sine vilitate. hoc est tue
conuersationes debent esse sine malicia. Et risus tuus sine cachinno hoc est
sine subsannatione. Unde cachinnus est risus iustus. et dicitur a co et hinc et hinc

b ij

propter dentes qui videntur albere intus. vox tua debet esse sine clamore: et incessu: et transitu tuo sine strepitu. et requies tua debet esse sine pigritia. **Uñ Lato.** Plus vigilla semper ne somno deditus esto. Nam diurna quies vicis alimenta ministrat. Et cum ab alijs hominibus luditur tunc tu semper pertractare debes aliquid honesti negotij et operis. hoc est quod homo virtuosus nunquam debet habere animum dissolutum. sed semper se occupare bonis operibus, ut dictum est supra. Non semper sis in actu etc.

Si continens es. adulationes evita. sicut tibi etiam triste laudari a turpibus quam laudari ob turpia. Letior esto quotiens displices malis: et malorum de te estimationes pravas. ad veram tibi laudationem ascribe.

Hic Seneca ponit alia officia temperantie que ad modestiam reduci possunt in quantum est spes temperantie. Et vult quod continens debet fugere adulationes. hoc est blandos sermones. Seneca auctor est libro. iij. Qui enim sapiens est minime adulationibus credat. fictis enim sermonibus venantur homines. sicut per retes siue per hamum capiuntur pisces. Juge re ideo debet. quia pueris laudatio est et vicium detestabile. ut patet per eius definitioem. Adulator est qui supra modum virtutis in conversatione hominum nimium vult complacere hominibus alijs in sermonibus ut factis. Ideo Lullius in tusculanis questionibus libro. viij. ait A turpibus quantum potes te separa. ne adulatoribus latus prebeas. artifices sunt ad capiendum superiores. Ideo dicit Seneca quod valde detestabile est laudari a turpibus. Qui ergo laudatur a talibus signum est quod ipse etiam viciosus extat. cum omne simile diligat suum simile. Et ecclesiastes. vij. In displicentia enim amicitia fragitur. Tanta est enim distantia inter probos et improbos. quanta est inter virtutem et vicium. ut dicitur in ethicis Ideo debet gaudere ut vituperator a malis. et ascribere pravas suspensiones ad veram commendationem.

Difficillimum opus continentie est assentationes adulatorum repellere: quorum sermones animum quadam voluptate resolvunt. Lullius per assentationem amicitiam mercaris: nec ad tuam promerentem gratiam per hanc ad te aditus alijs pandas.

Hic Seneca subdit aliqua officia continentie Dicens quod difficillimum continentie opus est. removere assentationes adulatorum. cum quasi

naturale est laudem appetere. Nemo in suis negocijs optat vituperium. cum est de rōne malorum. sicut laus est de rōne bonorū: vt dicit primo ethicorū. Et dicit vltra q̄ tempatus amicitia acq̄rere nō debet per assentationem. Quia vt dicit Tullius. li. iij. rhetor. Assentatōes dulcia principia et iocunda habent exitus aut̄ amarissimos. Ideo acquirere nō debet nec permittere alijs suā amicitia grā adulatōis et̄.

**Non eris audax: nec arrogans: nec p̄tinax: summittes te
Ne proijcies dignitates grauitate seruata. Ammoneberis libenter: et reprehenderis patienter. Si merito obiurgauerit te aliquis. scito q̄ profuit. Si immerito: scito q̄ prodesse voluit. Nō em̄ acerba. sed blanda verba timebis**

¶ Postq̄ de: erminauit de adulatione p̄ quā animus in supbia mergitur. Sic cōsequēter ponit documēta p̄ que possumus effugere supbiam: q̄ nihil acrius cruciat nil molestius arguit q̄ ipsa cū sit pestis occulta viciozū origo. vt omnium malozū initium. sicut humilitas initium est omnium bonorū. Ideo hic auctor ponit documēta contra eam. Et vult p̄mo. q̄ homo t̄patus nō debet esse audax. hoc ē nisi nis p̄. impruofus. q̄ talis audacia ducit hoīem in multa pericula corporis et anime. Nec debet esse arrogans. hoc est superbus. q̄ supbia inficit oīa bona. Vñ Sanfredus in noua poeria. fel modicum totū mel amaricat. vnica menda id est macula totalem faciem deformat. Etia deus homi supbo resistit ergo superbia fugere debemus: Et subdit q̄ homo temperatus etia debet habere humilitates. quia s̄m euangelistam in euangelio. Qui se humiliat exaltabitur. Ideo dicit b̄tus Petrus. Estote subiecti omni humane creature p̄pter deū. Et tu cōtinens nō debes iactare te ex humilitate aliqua. hoc est te laudare. Vñ. puerbioz. xxvj. Sermo laudet te alienus. et nō os tuum. extraneus et nō labia tua. Et idem in vi. caplo. Qui odit increpatōnes stultus est. ideo hic dicit Seneca q̄ continens debet libet̄ sustinere ammonitōnes. Cū aut̄ aliquis increpauerit te merito: scire debes q̄ talis profuit tibi. si aut̄ immerito scias q̄ voluit tibi prodesse. idō nō debes timere acerba v̄ba sed blanda. Vñ Salo. puer. xxvj. Melioza sunt vulnera diligētis q̄ fraudulenta oscula odientis

Esto viciozū tuozū fugax ipse: aliozū vero nec curiosus scrutator neq̄ acerbus reprehensor: sed sine exprobratione corrector: ita vt ammonitionem semper charitate et hilaritate p̄uenias

¶ **Hic Seneca** ponit documenta p que possumus fugere superbiaz. Et dicit q tu continens debes esse viator tuoz viciozum. qz nihil peius est vicijs. vt dicit **Quidius** i libro fastoz. Nec etiã curiosus inqsi- tor alioz viciozum debes esse quia multa mala exinde oriuntur. Neq; reprehensor acerbus esto. hoc est crudelis corrector. sed antecedere debet ammonitio charitatis z hilaritatis. hoc est ex inuidia alioz cor- rigere non debes. sed ex dilectione

Errori facile dato veniam. Nec extollas quẽq; neq; deñci- as Dicentium esto tacitus auditor auditorum promptus re- petitor. Te querenti faciliter responde. Contendenti facile ce- de: nec ad iurgia siue disceptationes descende cito z si q sunt ratione remoue.

¶ **Hic auctor** ponit alia officia ad spẽs temperantie se extendẽtia. Et vult primo q tu continens faciliter debes dare veniam erranti. hoc ẽ indulgentiam z gratiam. quia magnum donum animi est. Ut dicit **Varro** in sententijs. similiter **Therentius**. Magna pars pietatis est indulgere erranti. Ideo promptus debes esse ad dandum veniam. Nec aliquem extollere debes propter nimia laudationẽ. Vñ **Horatius** in eplis. Qualem comẽdas aspice atq; itez aspice. Ne mox in- curiant aliena pctã pudorem. Neq; aliquem deprime propter nimia vitupationem. vñ **Tullius** in tusculanis. Stulticie proprium est aliozum cernere vicia z obliuisci suozum. sed medium z modum serua. Juxta dictum **Ludolphi**. Omnibus adde modum modus est pul- cerrima virtus. Et tu continens esto tacitus auditor loquacium. et paratus repetitor auditoruz. hoc est q tu continens tacite audire de- bes verba que dicuntur. Et te interroganti faciliter responde. hoc est ignorantem informare debes de dubijs que ipse a te querit. et t subia- git q continens nõ debet aggredi ad iurgia siue disentiones sed se re- mouere cum ratione. hoc est q concordiam facere debes inter litigan- tes. quia concordia nutrit amorem vt dicit **Lato** zc.

Si continens es animi et corporis tui motus obserua. ne indecori sint nec illos ideo contineas quia latent nam nihil differt si nemo videat cum tu ipse videas

¶ **Hic Seneca** ponit alia documenta ad species continentie se ex- tendentia. Et dicit. si tu temperatus es debes refrenare appetitus as- nimi tui et corporis ne sint indecentes. Et sciendum q duplex est appetitus. videlicet **Sensitiuus** z est qui inclinac hominez ad rem

delectabilem et corruptibilem. Sed intellectualis est qui inclinatur hominem ad acquirendum bonum intellectuale. ut virtutes et scientie. Et ambos custodire debet temperatus homo. cum ratio semper deprecatur ad optima. Sensus vero ad mala. scilicet ad delectationes corporales et res corruptibiles

Mobilis esto non leuis constans nec pertinax alicuius rei te habere scientiam ignotum nec non molestum sit omnes tibi pares facies inferiores superbiendo non contemnes superiores recte viuendo non metuas. In reddenda officiositate ne sis negligens neque acerbus exactor appareas

¶ Hic Seneca ponit alia officia et proprietates temperantie in quibus breues et utiles inuuit doctrinas. ut patet in littera. Dicit primo sic. q. homo temperatus debet esse mobilis Unde homo dupliciter dicitur esse mobilis. Uno modo corporaliter. videlicet qui faciliter et leui occasione mouetur de loco ad locum Et talis proprie dicitur inconstans. Inconstancia autem viciosa est. et causa erroris. ut dicit Boetius in libro de disciplina scholarium. vbi de filio inconstantie in exemplum suos actus tradidit. ut constantes in negotijs nostris sumus. et ab eo constantiam seruare discamus **Secundo modo homo debet esse mobilis spiritualiter. videlicet qui mouetur ad aliqua facienda causa et ratione exigente. et de illa mobilitate loquitur hic Seneca. Et dicit. q. temperatus debet esse flexibilis ad peragendum bona et non debet esse leuis. hoc est inconstans et instabilis sed potius firmus et perseverans in bono. quia scdm Isidorum Salus inchoanti promittitur perseveranti autem datur. non enim beatus est qui aliquod bonum inchoat. sed qui perseveranter terminat. Nec temperatus debet esse proprie opinionis. sed aliquando consilia aliorum accedere debet. Juxta illud Catonis. Nullius in sum si prodest contempseris vnq. Et subdit q. cum temperatus possidet scientiam. alios libenter informare debet et non habere tedium in informando. Unde dicit sanctus Bernardus. Puerum ignorantem informantis non minus facit quaz qui indigenti panem presbet. Ideo dicit Alanus in proverbijs. Non minus is peccat qui censum condit in agro. quam qui doctrinam condit in ore suo. Et temperatus debet esse humilis cum ipsa humilitas hominem exaltet. Nec debet contemnere inferiores. Et etiam non debet timere superiores**

cum recte uiuit. vnde Lato. Cum recte uiuas ne curas uerba mala
rum. In officiositate reddenda nō debet esse tardus neq; acerby cor/
rector inferiorum. Unde Isidorus. Sic se habere debet superior er/
ga subditos ut ipse plus diligatur q̄ metuatur.

**Lunctis esto benignus: nemini blandus: paucis familia
ris omnibus equus esto. seuerior iudicio q̄ sermone. uita q̄
vultu. clementie cultor. seucicie detestator. bone fame semina/
tor: nec inuidus aliene.**

¶ Sic Seneca ponit alia officia temperantie cum prioribus et seq̄n
tibus aliquantulum conuenientia. Et uult primo. q̄ tu continens omni
bus hominibus benignus esse debes. Sicut dicitur etiam in euan/
gelio. Estote misericordes sicut et pater uester misericors est qui in cel/
lis est. Similiter habetur Marthei. xi. Discite a me. q̄ mitis sum et
humilis corde. Et nemini debes esse applausiue. nec omnibus aures
tuas committere. Ut habetur in uitis phozum. caplo. xxxix. Et tu conti
nens paucis hominibus debes esse familiaris. Iuxta illud Therenij.
Nam nimia familiaritas contemptrum parit. Similiter Plautus.
Nemini te nimis sodalem facies. Uñ. Qui nimis humilis est. p̄ stul
to reputatur. Et subdit q̄ cōtinens omnibus hominibus equus esse
debet. et seuerior in iudicio q̄ in sermone. sicut in uita q̄ in facie crudel/
lior. amator pietatis. q̄ cōtinens a uirtute temperantie uirtuosus di
citur. Dicitur ergo clemētiā habere debet et auctor bone fame esto.
hoc est ubi cūq; uenies ibi semp bonum de proximo proferre debes. et
nō malum. Ulpator em̄ hoim nō est uerus recomēdator. Et dete/
stator esse debes crudelitaris et nō inuidiosus fame alterius nam hoc
iusto iudicio dei contigit. q̄ qui conatur lumē aliene fame in alijs de
struere seipm destruit. ut dicit Alanus in de planctu nature. p̄sa. iij.
Sicut opilio uolitans circa lumē ipm̄ extinguit et seipm̄ comburit. ita
inuidia aliene fame. Inuidia em̄ ut dicit phūs in secretis secretorum
detractionem generat. Ideo cōsolatur nos Salomō in puerbjs. xxxij
c. di Ne comedas cum homine inuido. et ne desideres cibos eius. quo
niam in similitudinem aruoli et cum cōiectoris estimat quod ignorat
Comede et bibe dicet tibi et mens eius nō est tecum

**Rumoribus criminibus suspicionibus: minime credu/
lus sis. sed potius malis que per speciem simplicitatis ad ho
cendū aliquibus surrexerint honorem surripientes: oppositiss/
simus sis. ad irā tardus: ad misericordiā pronus**

Nic Seneca ponit aliqua officia cum prioribus aliquantulum conuenientia. Et vult primo q tu continens non cito credere debes fabulis et rumoribus vulgariis. Juxta illud Latonis. Noli tu cuidam referenti credere semper. Et rigua est tribuenda fides quia multi multa loquuntur. Non credatur cuius si multa loquitur. Et hoc ideo qz in multiloquio raro deest mendacium. vt dicitur prouerbiorum decimo. Ideo minime credulus sis. nec etiam credere debes criminibus hoc est diffamationibus qz vt dcm est procurator bone fame. et seminator esse debes. Illi autem contrarius esse debes qui mittitur surripere bonam famam. videlicet qui per spem falsam veniunt ad nocendum aliquibus. Et tu minime credulus esse debes. suspicionibus. Nam suspitio fm Tulliu est qn ex malis iudicijs procedit. Loringit autem suspitio tribus modis. Primo quando quis in seipso malus est. qn ipse quasi conscius sue malicie malum de alio opinatur. Secundo quando aliquis efficitur malus ad alterum. quia de inimico ex leuibus signis quis mala opinatur. Tercio. ex magnis experimentis. et sic philosophus dicit q senes maxime sunt suspecti. qz multotiens experimentum habent. Et subdit Seneca. Tu continens pronus esse debes ad misericordiam. et lentus ad iram. Nam ira vt dicit phis. vij. ethico. macerat corpus. Seneca in libro scdo de ira nibil velocius ad insaniam qz ira ideo est fugienda. Et tiam ideo. quia corrumpit subiectuz et vitam diminuit.

In aduersis esto firmus: in prosperis cantus et humilis: occultator virtutum. Sicut enim viciorum vane glorie contemptor: et horum quibus peditus es non acerbus exactor esto Nullius imprudentiam despicias. Rari sermonis esto: loquentium patiens auditor. Seuerus non seuus. hilares non spernas. Sapientie cupidus et docilis. Que nosti sine arrogantia postulanti impartire que nescis sine occultatione ignorantie tibi postula impartiri.

Hec est vltima pars huius capli de temperantia. In qua Seneca plurima officia temperantie supaddit cu repetitione quorundam prehabitorum. Et vult pmo. q tu continens firmus esse debes in diffortunijs vel aduersitatibus et circumspectus. Tn Lato. Cum fueris felix que sunt aduersa caueto. Nam vltima raro correspondent pms. Ideo etia seneca li. viij. de naturalibus sic dicit. Nescis fortuna quiescere nunc leta nunc tristis. Debet igitur nemo in prosperitatibus gaudere. nec in

aduersitatibus deficiat. Et subdit, q̄ continens debet esse humilis, occultator suarum virtutum, hoc est non debet querere gloriam vanam de suis virtutibus. Nam gloria labilis est, vt dicit magister Seneca in epistola quadā ad Lucillū. Quid de vanis gloriariis hominibus, q̄ mīme prodest, ideo contemneres debes vanam gloriam, quia faciliter decedit sicut flos. Tullius, ij. offi. Et subdit q̄ continens etiam nō debet esse crudelis exactor vel eorrector illorum hominū quibus antepositus et p̄positus est in dignitate, sed humilis vt p̄ua paruū sit. Neq̄ etiā cōtinens alicuius insipientiā spernere debet. Nā magna misericordia est misereri insipientis, vt dicit Platinus p̄būs. Et cōtinens pauca loqui debet, et illa q̄ loquitur debent esse vera. Juxta illud moralis, Sermo breuis verus tuo procedat ab ore. Similiter Lato, Non sis verbosus etc. Et debet esse cupidus sapientie. Nam nihil vtilius hominibus in hac vita est q̄ ipsa, q̄ disponit omnia, vt dicitur Sapientie, viij. Et vitam quietam efficit, vt dicit Seneca ad Lucillū. Et cōtinens debet esse docilis, hoc est diligenter debet insistere studio. Quare dicit Seneca, lxxvij. ad Lucillū, quā diu viuas tam diu discas. Vñ Lato, Instrue p̄ceptis aim ne discere cesses. Nā sine doctrina vi, etc. Etiam cōtinens imp̄t̄re debet illud quod potest postulanti, cuius ratio ante habita est. Et ea que tu ignoras sine recundia inquire ab alijs. Nam per hoc animus tuus eleuatur. Vñ Seperogare, rogata tenere, retenta docere. Nec tria discipulum faciunt superare magistrum. Ideo non debes vereri de inquisitione, nec occultare tuam ignorantiam. Non enim vitium est nihil scire, sed nihil discere velle.

De iusticia.

Iusticia post hec virtus est. Quid autem est iusticia nisi tacita nature connexio, in adiutorium multorum adinuenta. Et quid est iusticia nisi nostra constitutio seu diuina lex, et vinculum humane societatis. In hac autem non existimamus quid expediat. Expediat illa quicquid dicta uerit.

¶ Istud est vltimū et p̄ncipale cap̄lm huius totius libelli Senecæ, in quo determinatur de vltia p̄te cardinali, scz Iusticia. Et diuiditur in duas p̄tes. In p̄ma p̄te p̄t̄ Seneca definitōem, in sc̄da p̄prietates et officia iusticie, ibi Si q̄s etc. In p̄ma p̄te innuit p̄mo, q̄ iusticia est v̄tus, sc̄do cuiusmodi v̄tus ē iusticia, tercio q̄ ip̄a ē v̄til' et illa parēt in rebus p̄m ordinē. Ant̄q̄ de his in sp̄ali aliq̄d diceret, p̄mittēda sunt q̄daz

gñalia p̄ noticia sequētū hñda. Et sunt tria. Primū q̄ iusticia respe
cit ea q̄ sūt in cōicatioibz hūane vite. vt d̄t phus. v. ethi. Silt magr
hic in lra. qñ d̄t q̄ ipa sit repta i adiutorū multoz Quicqd̄ ei rō lic
tū eē dicat: hic p̄sequēdū ē r̄ rē rō dicat in hūanis cōitatioibz vite ne
cessarijs eq̄litate r̄ eq̄tate ergo merito eq̄tas seruāda ē q̄ p̄riū obiec
tū ē iusticie. Scdm̄ p̄ncipale ē. in q̄ consistit iusticia: r̄ q̄s p̄rius eius
actus ē. Propus em̄ actus ipsius ē reddere vnicuiqz qd̄ suū est Nam
materia iusticie ē opatio exteriōz fm̄ q̄ ipsa vl̄ res q̄ p̄ eā agit sit respe
ctu alterius Propriū em̄ cuiuscūqz ē qd̄ sibi dat fm̄ eq̄litate r̄ por
tione iusticie: ergo p̄rius acrus iusticie ē reddere vnicuiqz qd̄ suū est
Terciū est de q̄ditate ipius iusticie: vñ ipsa sic notificat h̄z Ambro.
in li. de offi. Est q̄ vnicuiqz reddit qd̄ suū ē. alienū nō v̄dicat. vtilita
tē p̄riā n̄ negligit. vt cōem̄ eq̄tate custodiat Eadē fm̄ b̄tm̄ Thomā
in sc̄da sc̄de. q. liij. sic definit. Est cōstans p̄petuas volūtas. vnicuiqz
qd̄ suū est tribuēs Silt a phō. v. ethicoz. Est habitus sc̄dz quē aliqz
dicatur operatiuus scdm̄ electionem iusti.

Quisquis hanc sectari desideras. Primo deum time. r̄ eū
ama. vt ameris ab eo. Amabis autem deum si imitaberis euz
in hoc autem omnibus velis prodesse. nulli nocere. Et tunc
cuncti appellabunt: te virum iustum: r̄ omnes te sequuntur:
venerabuntur: r̄ diligent.

In hac parte Seneca ponit p̄rem̄ executiuam ponēdo p̄rietates r̄
officia iusticie dicens p̄mo. q̄ sectator iusticie p̄ncipaliter debet timere
deū Un̄ puer. xxiij. In timore dñi esto tota die: nā initiū sapiētie ē ti
mor dñi. Eccl̄astica p̄. Nā timor dñi vt ibidē d̄z gl̄a r̄ gl̄ario r̄ leticia
est. Ideo deū timere debemus vt amemur ab eo. Jō etiā diligere p̄e
oibus debemus eū. Un̄ Laro Si deus est animus vt nobis carnis
na dicūt. Hic tibi p̄cipue sit pura mēte colēdus Ille aut̄ amat deū q̄
imitatur eū in suis mādaris In hoc. vt oibus proficiuus velit esse: et
nulli damnū inferre. qñ quis hoc facit tūc oēs hoies appellabūt eum
viz iustum r̄ perfectū. r̄ omnes sequuntur r̄ amant eum

Iustus em̄ vt sis. nō solum non nocebis: sed etiā nocentes
prohibebis. Nam nulli nocere non est iusticia: sed ab alienis
abstinētia. Ab his ergo incipe: r̄ nō auferas nisi ad maiora p̄
ueharis Etiā aliēna ablata restitue. Raptores quoqz ipsos
ne ab alijs timēdi sunt: castiga r̄ phibe: r̄ coherce.

¶ Dic Seneca ponit alia officia iusticie dicens. non solum in hoc consistit iusticia vt nulli noceas. sed etiam prohibere nocentes. Nam nulli nocentum inferre proprie dicta non est iusticia. immo requirat custodia ab alienis malis. ergo ab his documentis debes incipere. et non cessare donec ad maiora proueharis. Etiam non solum aliena ablata restituere debes immo etiam inuenta que fuerunt possessa et relicta. Ut dicit beatus Thomas in secda. ij. q. lxxvi. Et castiga e debes et prohibere ipsos raptores ne ab alijs hominibus sint formidandi. quia in hoc consistit proprius actus iusticie vt visum est.

Ex nulla vocis ambiguitate controuersiam nectas. sed animi qualitatem speculari: nihil tibi intersit an affirmes vel neges. De religione ac fide scias agi vbicumq; de veritate tractatur. Nam etsi deus in iureiurando inuocetur et inuocanti testis non erit tamen inde non transeas veritatem nec iusticie transileas legem.

¶ Dic Seneca ponit alia officia ad habitum iusticie pertinentia Et vult primo q; homo iustus de dubio sermone disceprationem facere non debet. hoc idem vult Lato in suis dogmatibus Iratus de re incerta contendere noli. Nam hoc proprium est stulorum. v; dicitur Pro uer. xvij. caplo. Labia stulti immiscunt se rixis. et os eius iurgia prouocat Et subdit Seneca q; qualitatem animi inspicere debet iustus sic videlicet q; sit insecutor bonorum morum. et scire debes q; i te tractatus est de religione et fide. ideo seruanda est vbicumq; tractatur de veritate. et si deum in iureiurando inuocaueris. et non tibi testis fuerit propterea non debes transire veritate nec statutum iusticie. Nam post deum ipsa veritas colenda est vt vult Pythagoras que sola deo homines proximos facit. Ideo phis Empedocles inquit. Laue ab his q; veritate non seruant. Non nunc recedere debes a lege veritatis nec iusticie.

Quod si aliquando coarteris mendacio vti. vtere non ad falsi sed ad veri custodiam. Et si contigerit veritatem mendacio redimere. non mentieris: sed potius excusabis. quia ibi honesta causa est. Iustus secreta non prodit: tacenda enim tacet: et loquenda loquitur.

¶ Dic Seneca ponit alia officia ad habitum iusticie pertinentia volens q; si tu aliquando compulsus fueris aliquando frui mendacio. vti debes ad conseru

tionem veri sermonis. et propter utilitatem mendacii. Mendacium autem secundum se malum est et fugiendum: ut dicit philosophus. quarto ethicorum. Unusquisque qualis est talia facit operatur et vivit nisi gratia alicuius operetur. Si autem contigerit nos uti mendacio propter utilitatem propriam: et non propter deceptionem vel gratia lucri mendacium pravi non est et si homo iustus non manifestat secreta iustus dicitur. Sed fatui faciunt opposito modo. de quibus Alanus. Stultior est stulto qui mandat balsamo cribro. Et verbis pleno verba tacenda viro

At illi alta est pax: et secunda etiam tranquillitas: ut dum illi a malis vincuntur: ab istis autem mala vincantur. Nec ergo si studere curaveris letus et intrepidus finem tui cursus expectabis tristitiam huius mundi hilaris despicias et tumultuosa expectabis quietus et ad extrema securus properabis

¶ Sic consequenter ostendit Seneca quod summa requies: et alta pax seu secunda tranquillitas illi homini existit videlicet iusto. qui tacenda tacet et loquenda loquitur. Et cum mali homines superantur a malis tunc ipse omnia superat mala. Et ergo infert Seneca. Si iustus curas habuerit in studendo: et retinendo ea que dicta sunt de iusticia. iste tutus et letus expectare potest terminum sue vite. et omnia huius mundi refutat. videlicet tristitiam et tumultuosa sustinet. et gradietur tutus ad extrema vite sue. Nam iusticia secundum Mercurium est vocatio dei. Cum autem illa duo officia retinet que ponit Lactantius in libro de vero cultu dei. videlicet coniungi deo et homini. Primum videlicet deo coniungi religio nuncupatur. Secundum autem humanitas est: secure et hilariter properare potest ad extrema iudicia propter iusticiam homo.

De mensura et moderatōe prudentiē.

¶ Is ergo institutionibus he quattuor virtutum spes perfectum te faciunt virum si mensuram rectitudinis harum equo vivendi fine servabis. Nam si prudentia terminos suos excedet. callidus pauidus: acuminis eris ingenij. inuestigator latentium qualiumcumque noxiarum ostentator vocaberis inimicus timidus suspicatioibus attentus. si aliquid times. si aliquid queres. si aliquid existimas et subtilissimas suspicatioes tuas

as ad reprehensionem alicuius impingens admissio notabe
ris digito astu plenus. versipellis. simplicitatis inimicus. cō
templatorū culparum. et postremo vno nomine a cunctis
malus vocaberis homo

Postq̄ Seneca determinauit specificē et sigillatim de quattuor
virtutibus cardinalibus. videlicet de prudētia Magnanimitate. cō
tinētia et iusticia. Hic cōsequēter ponit epilogationē harū virtutum: et
hoc propter meliōrē habendā memoriā. Et p̄mo ponit recapitulatio
nem prudentie. Scōdo magnanimitatis Tercio cōtinētie. Quarto
iusticie. Et p̄tes patebūt p̄ ordinem in processu littere. Epilogan
do dicit sic. his ergo institutōibus et Quasi diceret q̄ ille quattuor vir
tutes cardinales cum officijs earundē faciunt te virum felicem et per
fectum. et hoc est verū si viues s̄m mēsuram rectitudinis. Unde Se
neca in epistola lxxvij. ad Lucillum hec inquit. Hoc optimū habz
in se generosus animus. q̄ excitatur ad honesta magnarū rerum spes
ad se vocat et attollit docilesq̄ natura nos edidit. sed rationem impfe
ctam dedit. que virtutibus et scientijs perfici potest. A virtutibus em̄
mores fiunt. a moribz virtus p̄ficiunt. vt dicit Polycrates in li. v. et Au
gustinus de de ciuitate dei li. ij. c. xxi. Narrat istū vsū. Moribz an
tiquis res stat romana virtusq̄. q̄ vsus nihil aliud p̄cendit. nisi q̄ ille
qui modū seruat in virtutez p̄seuerat. ille omnia bene regit. quis aut
amator cupit esse virtutis speculetur ne terminos excedet. qz qui exce
dit terminos prudentie. ille erit callidus et etiaz pauidus. vt patet in
lra. et postremo ab om̄ibus hoibus vno nomine p̄uersus hō dicitur

In has ergo maculas: prudētia immoderata producit. q̄
cumq̄ in ea mediocriter laute persistit nec obtusum habet in se
aliquid nec versutum

Hic consequenter Seneca conclusiue ostendit. q̄ si quis immode
ratam prudentiam sequitur ille sciat q̄ in has maculas id est in hec
vicia iam dicta labitur. Qui autem mediocriter in ea consistit. hoc ē
modum seruauerit ille nihil versutum nec obtusum habet. Nam ip
sa (vt dicit Platinus philosophus in libro quem scripsit de moribz)
Est ad rationem norma que cogitat singula perseuerare. ac nihil pre
ter rectum facere. velle humanis actibusq̄ diuinis arbitrijs p̄uidere.

¶ De moderanda fortitudine
Magnanimitas autem si extra modum suum se ex

tollat faciet virum minacem: inflatum: turbidum. Inquietū.
et in quascunq; extollentias dictorum aut factorum neglecta
honestate festinum qui momentis omnibus supercilia erigēs
vt bestiarius etiam deridendus. Nam quieta excitat: alium
ferit: alium fugat

¶ Dic Seneca ponit recapitulatiouem magnanimitatis volens. si
quis autem extra modum se extollat. tunc ipsa facit virum superbum
Superbus autem est ille qui videri cupit. Etiam virum minacem et
aratum Irato autem semper inest angustia. furor: vt inquit Virgili/
us libro secundo Totam mentem precipitat. ira animum perturbat
sensum non facit discernere verum: Ut dicitur in philosophia poe/
tarum. libro quarto capitulo sexto. et etiam virum inquietum facitq;
hominem repentinum vel velocem in quascunq; extollentias dicto/
rum vel factorum: postposita tamen honestate. Qui autem modum
non seruat ille semper deridet et subsannat alios mouendo oculos su
os propter curiositatem. Ideo deridendus et subsannandus est: tan/
quā crudelis homo

Sed quis audax impugnator sit: tamen multas extra
se violentias ferre non poterit. sed miserum obtinet finem aut
erumnosum derelinquit. Mensura ergo magnanimitatis est
non timidum esse hominem: nec audacem

¶ Dic complet dictum suum de magnanimitate dicens q; quis
magnanimus sit audax sit inuasor tamen non potest ferre multa ar/
dua corporis extra se. et hoc si excedat modum magnanimitatis. Si
aut transgrediatur optinet miserum finem: hoc est miserabilem mor/
tem. aut post se mittit erumnosam recordationem seu memoriam. p/
pterea infert Seneca: q; regula et modus et mensura magnanimita/
tis est. non nimis timidum esse hominem: nec minus audacem nec p/
sumptuosum. sed medium modum habere. ex quo virtus in medio
constitit. vt dicit Philosophus in ethicis. Nempe ipsa veritatem p/
dicat: iudices falsos redarguit. et omnium virtutum genera ad salu/
brem portum deducit. Quapropter omnes virtutes sunt sine virtu/
te: si magnanimitas comes non fuerit Nihil enim fortis aut audax
eia virtus inexpertum linquet. hoc inquit Quidius in libro de pon/
to. Omnia deficiunt animus solus omnia vincit: sed omnia cogitat.
et omnia temperat. vt dicit Quidius ibidem. Ideo in libro decimo
meramo; phosfos sic ait. Audentes deus ipse iuuat. Unde etia Vir

gillus. Audentes fortuna iuuat timidofq; repellit. Et ergo pre omnibus magnanimitas est seruanda et retinenda: et hoc cum modo et regula et non excessu

De modo temperantie

Continencia deinde his terminis te abstringat: caue ne sis parcus nec suspiciose et timide manum contra has nec nummis quoq; speculum ponas: nam talis et tanta circumfusa putrebit integritas. Ac ergo mediocritatis linea continentiam obseruabis ut nec voluptati deditus et luxuriosus appareas nec auara tenacitate sordidus aut obscurus existas.

Hic Seneca ponit recapitulationem, tertiae virtutis cardinalis, videlicet continencie. Dicens quod continencia facit te virum virtuosum his officijs et terminis que duo sunt. Primum viciu[m] est quod tu continens parcus esse non debes, hoc est tenax in rebus dandis. Et rationem subiungit: ne dolose et auide manum claudas. Ille autem parcus dicitur qui retinet quicquid postulat usus, videlicet quod exponit ubi non est exponendum, et retinet ubi est dandum, melius autem est dare quam accipere, ut dicit philosophus in ethica. Secundum tu officium continens magnam spem non debes ponere in nummis hoc est in diuitijs. Et rationem assignat. Nam integritas pecuniarum circumdata tibi labitur ideo nulla certa spes ponenda est in ipsis, vnde Virgilius, iij. eneidos. Deu heu miserum nusquam tota fides Ideo Innocentius papa inquit O pater quid pro sunt tibi diuitie glorie et leticie cum hominem a morte non liberant, a vermine non defendunt, a febre non eripiunt ecce qui iam gloriosus se debet in aula: nunc hic spiritus iacet in tumba. Et subdit quod tu continens custodire debes et reseruare continenciam ac linea mediocritatis hoc est a regula recta ne voluptati sis subditus nec etiam videaris prodigus, hoc est inutilis dispensator bonorum: nec etiam luxuriosus, luxuria enim corpus et animam maculat, nec existas sordidus auara cupiditate, quod ipsa insatiabilis est ut visum est supra capitulo prudentie

Qualiter sit moderanda iusticia.

Iusticia postremo eo mediocritatis tenore regenda est: nec ductu leui in immotam animi rationem ne gligentia obsequatur dum nec de magnis neque de minimis errantium vicijs corrigendi curam geras: sed licentiam

peccandi alludentibus tibi blande: vel illudentibus proter/
ue permittas: neq; rursus dum nimia rigiditate & asperitate
nihil venie aut benignitatis reseruas. humane societati dur⁹
appareas. Ista ergo amabilis iusticie regula tenenda est. & re/
uerentia discipline eius. neq; nimia negligentia cōmunitate
respecta vilescat: neq; seuiori atrocitate diuturna: gratias hu/
mane amabilitatis amittas.

¶ Postq; Seneca posuit recapitulatiōem magnanimitatis & prudē/
tie & cōtinentie. Hic cōsequenter ponit epilogaem quattuor virtu/
tū. scz iusticie que vltima est inter virtutes cardinales. vt prius patu/
it. volēs quō & qualiter ipsa regenda est. videlicet tenore mediocrita/
tis. Et rationem subiungit. ne ipsa iusticia recipiat negligentiam in/
imnotam rationem animi. neq; de magnis vicijis neq; de paruis. Et
hoc ideo. qz iusticia ex lege fit. Lex autē scriptum est ius. afferens ho/
nestum prohibens contrarium. Ideo subdit q; licentiam peccandi ti/
bi blande alludentibus id est cōplacentibus & proterue insurgentib;
nō permittas sed curam gerere puniendi crimina. sed tamē cum beni/
gnitate & humilitate. Quare dicit Horatius in epistola. Nemo adco/
ferus est vt nō mitescere possit. Seneca in libro scdo de elementis.
Dimitte benignitas appropriat. & proprium sapientis libenter est da/
re Nam humanam benignitatem suadet. cum omnes vnus nature
sumus. q; obrem pre omnibus opera benignitatis & pietatis sunt ex/
hibenda. ideo reseruare debemus benignitatem. & nō asperitatem ni/
miam neq; crudelitatem. qz melius est nimium habere de misericor/
dia q; de seueritate & crudelitate. Et rationem annectit ne videaris. p/
teruus humane societati. ergo ista regula amabilis iusticie est tenendā
da. vt reuerentia eius discipline. & hoc ideo. ne ipsa vilescat quasi despe/
cta propter nimiam familiaritatem & communitate negligentie. nec
etiam amittas diuturnitate gratiam amabilitatis. scilicet propter ni/
miam crudelitatem.

¶ Conclusio premissorum

Iquis ergo vitam suam ad vtilitatem nō tm̄ propriam
sed multorū inculpabiliter assisti desiderat. hanc p̄di/
ctarum virtutum p̄claram formulam: pro qualitatibus tem/
porum: locorum: personarum. atq; causarum eo mediocrita/

eis tramite teneat: vt velut in quodam vehiculo summitatis
assistens: quasi perobrupta extrinsecus precipitia ruentem
mentem compos ipse dimittet insaniam aut deficientes
contemnet ignauiam

¶ Sic consequenter Seneca subdit conclusionem responsiuam omni
niu in predictarum virtutum cardinalium. Dicēs si tu desideras mo
dum viuendi z inculpabiliter manere in vita tua. non tantū ppriam
vtilitatem, sed multorum affectus. hanc preclarissimam formulā ha
rum predictarum virtutum obseruabis. mediante illa via videlicet
vt medium semper retineas. sed assistens tūc in quodā vehiculo sum
mitatis. hoc est in propugnaculo altitudinis. vt in humanis cōuersa
tionibus mentem p̄ improuisa negocia valeas prospicere. z etiā vt tu
ipse potēs. spernes supbiam z cōtemnes ignauiam. hoc est stulticiam
Nā terminus bonus in supbia z ignauia nō cōsistit. Teste scriptura
sacra. aīcessores nrī bonū optarūt. ergo z nos optare debemus. Uñ
Licero in tusculanis questionibz libro. v. Stoici finē bonoz assenti
unt cōgruū nature. z cū eo laudabiliter viuere. Nā teste Apuleio in
libro de deo socratis. Nihil apud deū rectius est. q̄ vir aio pfectus
et bonus. q̄ alijs aīcellit. Quare dicit Quidius in de arte. Discite bon
nas artes moneo romana iuuerus. Nō tñm trepides vt tueare reos.
Quare etiā dicit ḡgilius. Discite o miseri causas cognoscere rez Diz
em̄ artū viuēdi est disciplina. Vita em̄ imperfecta est inhonesta. per
has aut quattuor virtutū spēs fit honesta. que legibz circūfultite p̄cio
sis sunt. quibus mediantibz homo recte viuere potest. Laueat ergo hō
ne virtutes discere cesser. Uñ Petrus de riga in biblia verificata. Te
deceat hic vt eas festino currere gressu. Virtutum sp̄ ad meliora celer
Quia homo (vt inquit doctissimus Varro in suis sententijs ad hoc
natus est vt proficiat in moribus. Studeat ergo q̄sqz q̄ in virtutibz
et moribus abundet. cū assiduitas temporū amoribz manar. vt inqt
Seneca in epistola quadragesima ad Lucillum. Ubi ponit moris
descriptionem dicens. Mos est mentio habitus ex quo operum assi
duitas manar. Gaudiū em̄ in ipsis cōsistit. z etiā vt inquit Lactā
tius in libro de vero cultu dei. Virtutes ad beatā vitā pducūt. quaz
nobis dignetur cōcedere. q̄ in secula seculoz est benedictus.

¶ Finis est.

